

Bachelor in de toegepaste taalkunde

De vrouwen van Tolstoj

Een literaire analyse van het beeld van de vrouw
in de literatuur van Lev Nikolajevitsj Tolstoj

Bachelorproef aangeboden door
Alexia PAPADIS
tot het behalen van de graad van
Bachelor in de toegepaste taalkunde

Promotor: Martine Van Goubergen

Academiejaar 2014 – 2015

De vrouwen van Tolstoj

Een literaire analyse van het beeld van de vrouw
in de literatuur van Lev Nikolajevitsj Tolstoj

Voorwoord

Dit eindwerk heb ik in het kader van mijn bachelordiploma Toegepaste Taalkunde geschreven. Het was een werk van lange adem, waarbij meerdere personen mij geholpen hebben. Ten eerste zou ik mevrouw Van Goubergen willen bedanken. Zij heeft mij een thema aangeboden die ik heel interessant vond. Dankzij haar heb ik me kunnen verdiepen in deze reus van de Russische literatuur. Ook heeft ze me geholpen met het formuleren van enkele ideeën en bood ze mij suggesties aan. Daarnaast zou ik mevrouw Raedts willen bedanken. Zonder haar vak *Informatiebronnen en academische schrijfvaardigheden* zou ik niet geweten hebben hoe ik hieraan moest beginnen. Haar cursus heeft mij geholpen vorm te geven aan mijn bachelorproef. Ten slotte ben ik mijn ouders en mijn vriend dankbaar voor hun alledaagse steun en geduld in deze moeilijke periode. Ik wil mijn ouders vooral bedanken omdat ze mij de mogelijkheid boden verder te studeren. Zonder hen zou ik nooit zover geraakt zijn.

Brussel, 16 mei 2015

Alexia Papadis

Inhoudsopgave

1. Inleiding	1
2. Het leven van Tolstoj	2
2.1 Kindertijd	2
2.2 Losbandigheid	3
2.3 Geregeld leven.....	4
2.4 Spirituele wedergeboorte	4
3. Bibliografie van Tolstoj.....	6
3.1 Huiselijk Geluk – Семейное счастье (1859).....	6
3.2 De Kozakken – Козаки (1863)	6
3.3 Oorlog en Vrede – Война и Мир (1869)	7
3.4 Anna Karenina – Анна Каренина (1877)	7
3.5 De dood van Ivan Iljitsj – Смерть Ивана Ильича (1886).....	8
3.6 De Kreutzersonate - Крейцера соната (1889).....	8
4. De vrouwen in Rusland (1850 – 1900)	9
4.1 Emancipatie in de maatschappij	9
4.1.1 De vrouw in het gezin.....	10
4.1.2 De vrouw in het recht.....	11
4.1.3 De vrouw in het onderwijs.....	12
4.2 Emancipatie in de literatuur	13
5. De vrouw in de literatuur van Tolstoj.....	15
5.1 Huiselijk Geluk	15
5.2 De Kozakken	18
5.3 Oorlog en Vrede.....	19
5.4 Anna Karenina.....	20
5.5 De dood van Ivan Iljitsj.....	24
5.6 De Kreutzersonate.....	25
6. Conclusie.....	27
Literatuurlijst	28

Samenvatting

Meine Bachelorarbeit trägt den Titel "Die Frauen von Tolstoi: eine literarische Analyse des Bildes der Frau in der Literatur von Lew Nikolajewitsch Tolstoi". Tolstoi hat immer innere Konflikte im Bezug auf die Frauen gehabt. Am Anfang seines Lebens bewunderte er ihre Schönheit, mit der Zeit aber änderte sich sein Bild der Frau negativ. Er sehnte nach den Frauen, hasste sie aber zugleich. Genau diese Evolution halte ich für interessant. Die Zielsetzung meiner schriftlichen Arbeit ist genau diese Evolution verstehen und erklären. Wie sich zeigen wird, haben einige Lebenserfahrungen eine wichtige Rolle für seine Literatur gespielt.

Zuerst habe ich einige Erzählungen von Tolstoi gelesen, damit ich diesen russischen Schriftsteller besser kennen lernte. Dann habe ich wissenschaftliche Artikel und schriftliche Arbeiten gesucht, die mir geholfen haben diese Evolution des Bildes der Frau zu erörtern. Diese Bachelorarbeit fängt mit einer Einführung an. Darauf folgen eine Biografie und eine Bibliografie von Tolstoi. Ich habe sechs Erzählungen gewählt, die meiner Meinung nach, das Bild, das Tolstoi damals von der Frau hatte, gut wiedergeben. Das nächste und vierte Kapitel schildert die soziale Lage der russischen Frau in der zweiten Hälfte des neunzehnten Jahrhundert. Während dieser Periode gab es viele Frauenbewegungen und genau dann lebte und schrieb Lew Tolstoi. In dem fünften Kapitel sind die Einzelheiten wichtig, da ich ein deutliches Bild der Frau gebe anhand dieser sechs Erzählungen. Schließlich folgen die Schlussfolgerung und das Literaturverzeichnis.

1. Inleiding

Vrouwenloper of vrouwenhater? Een vraag dat deze reus van de Russische literatuur open gelaten heeft. In de tweede helft van de negentiende eeuw kreeg de vrouwenemancipatie, zowel in Europa als in Rusland, veel aandacht. Maar hoe zag Tolstoj de vrouwen van zijn tijdperk? Welke rol moest de Russische vrouw volgens hem hebben? Hoe wordt de vrouw beschreven doorheen de meesterwerken van Lev Tolstoj? Eens wordt ze gesublimeerd, dan vertegenwoordigt ze het kwade. Ik wou deze evolutie van het beeld van de vrouw in Tolstoj's literatuur begrijpen en net daarom heb ik ervan het onderwerp van mijn bachelorproef gemaakt. Het gaat hier dus om een literaire analyse van de visie dat Tolstoj van de vrouwen had.

Lev Nikolajevitsj Tolstoj is een boeiende Russische schrijver die reeds mijn aandacht getrokken had. De plaats die de vrouw ingenomen heeft in zijn leven scheen mij een interessant thema, waarin ik mij graag wou verdiepen. Om het resultaat van mijn zoekwerk op een duidelijke manier weer te geven, moest ik met deze grote schrijver zelf beginnen. In hoofdstuk 2 heb ik dus het leven van Tolstoj op een strategische wijze samengevat. In zijn biografie komen enkele elementen aan bod, die een belangrijke rol speelden op het beeld dat hij van de vrouwen had. Dit beeld wou ik vervolgens bespreken aan de hand van zes verhalen die door Tolstoj geschreven werden in verschillende periodes van zijn leven. Vooraleer ik de vrouw zelf beschreef, vond ik het interessant een korte samenvatting te geven van de inhoud van deze zes verhalen. In hoofdstuk 3 worden de personages en de grote lijnen van het verhaal voorgesteld om in een volgende hoofdstuk gemakkelijker over te kunnen gaan naar een preciezere analyse van deze romans. Toch komt hiervoor nog een ander hoofdstuk, dat volgens mij zijn visie van de vrouw ook verklaart. In dit 4de hoofdstuk beschreef ik de vrouwenemancipatie in de Russische maatschappij. Welke positie had de vrouw in het gezin, in het recht en in het onderwijs? Dan volgt een deel over de vrouwenemancipatie in de literatuur. In hoofdstuk 5 behandelde ik, aan de hand van interessante bronnen die ik gebruikte en de zes verhalen van Tolstoj, de rol van de vrouw in de literatuur van Tolstoj zelf. De details waren hier van groot belang omdat ze mij hielpen de evolutie die Tolstoj ten opzichte van de vrouwen meemaakte te begrijpen en te verklaren. Hierna komt mijn conclusie in hoofdstuk 6. Ten slotte volgt de literatuurlijst van de gebruikte bronnen.

2. Het leven van Tolstoj

Voor de biografie van Tolstoj zal ik mij vooral baseren op de boeken *Moderne Russische literatuur* van Langeveld en Weststeijn (2005) en op *Geschiedenis van de Russische literatuur* geschreven door Waegemans (1993). Zijn leven zal ik volgens de recente studie van Dott (2012) in vier grote fasen onderverdelen.

2.1 Kindertijd

Lev Nikolajevitsj Tolstoj werd op 9 september 1828 geboren op het landgoed Jasnaja Poljana. Hij was de vierde van vijf kinderen uit een adellijke familie. Dott (2012) kenmerkt deze periode als zijnde ‘poëtisch’ omdat Tolstoj toen de natuur en God bewonderde. Zijn moeder Maria Nikolajevna Volkonskaja stierf toen hij nog maar twee jaar oud was. Als gevolg hiervan heeft hij geen hechte band kunnen bouwen met zijn moeder. Zijn vader, graaf Nikolaj Iljitsj Tolstoj, die in 1812 deel genomen had aan de ‘Vaderlandse Oorlog’ tegen Napoleon, stierf in 1837. In zijn eerst bekend werk *Kindertijd* (1852) schreef Tolstoj over zijn vader:

ЧТО ЗА ЧЕЛОВЕК БЫЛ МОЙ ОТЕЦ? ... Впрочем, все шло к его большому росту, сильному сложению, лысой голове и спокойным, самоуверенным движениям. Он был чувствителен и даже слезлив. Часто, читая вслух, когда он доходил до патетического места, голос его начинал дрожать, слезы показывались, и он с досадой оставлял книгу. (Tolstoj, 1852)

Wat voor iemand was mijn vader? ... Alles stond hem, met zijn rijzige gestalte, zijn stoere lichaamsbouw, zijn indrukwekkend kaal hoofd en zijn kalme, zelfverzekerde bewegingen. Hij was gevoelig van aard, ja zelfs overgevoelig. Als hij uit een roman voorlas en hij kwam aan een bijzonder pathetisch gedeelte begon zijn stem te beven, vaak gebeurde het dat tranen te voorschijn sprongen en geërgerd sloeg hij het boek dicht. (Vertaling van H. Leerink, 1967)

Aangezien hij zijn ouders zo vroeg verloren had, werd hij door familieleden grootgebracht. Dezen zorgden voor huisleraren die hem onder andere het Duits, Engels en Frans aanleerden. Al heel jong begon Tolstoj te lezen. Op vijftienjarige leeftijd zou hij een medaillon met een portret van Rousseau om zijn hals gedragen hebben. Hij bewonderde ook Poesjkin en las al vroeg zijn sprookjes en gedichten. Gedurende zijn jeugdjaren op Jasnaja Poljana kreeg het leven van de arme boeren al enige aandacht. Zijn jonge jaren hebben veel invloed gehad op de toekomstige Graaf Lev Tolstoj.

In 1844 begon Tolstoj zijn studies aan de universiteit van Kazan, waar hij drie jaren oosterse talen en rechten studeerde. Tolstoj droomde van een diplomatieke carrière, maar hij was ontevreden over het niveau van zijn studies. In plaats van af te studeren, keerde hij terug naar Jasnaja Poljana, waar hij zich concentreerde op de levensomstandigheden van de boeren. Hij merkte hoe groot het verschil was tussen het leven dat hij leidde en het leven van de boeren. Tolstoj wou het lot van de eenvoudige mensen verbeteren. Hij stichtte een eerste school voor de kinderen van de boeren omdat hij ervan overtuigd was dat het onderwijs de basis was om de wereld te veranderen.

2.2 Losbandigheid

Tolstoj leidde vervolgens een wild leven waarbij hij in grote schulden raakte omdat hij zijn studies moest afbetalen, maar ook door het gokken. In 1851 besloot hij zijn oudere broer Nikolaj, die officier was in het tsaristisch leger, te vergezellen naar de Kaukasus. Het was voor hem een gelegenheid om zijn schulden te betalen maar ook om op zoek te gaan naar avontuur en roem, naar het exotische van de zuidelijke Kaukasus. Tolstoj trad tot het leger toe en vocht mee tegen de Tataarse opstanden en in de Krimoorlog bij de verdediging van Sebastopol. Daar schreef hij zijn eerste gedeeltelijk autobiografische trilogie *Kindertijd* (1852), *Jeugdjaren* (1854) en *Jongelingschap* (1857). In de jaren vijftig waren autobiografische verhalen een modeverschijnsel, waardoor zijn trilogie gauw bekend werd. Tolstoj schreef veel in zijn dagboeken en deze werden snel een inspiratiebron voor zijn latere literatuur. In de jaren 1855-1856 schreef hij *de Verhalen van Sebastopol*, waardoor hij wel eens de ‘eerste oorlogscorrespondent’ genoemd wordt. Snel raakte Tolstoj bekend dankzij zijn eerste geschriften en zijn artistiek meesterschap. Kenmerkend voor zijn literaire werken waren toen al zijn buitengewone precisie en taalbeheersing.

Van 1857 tot 1861 reisde hij naar Duitsland, Frankrijk, België, Zwitserland, Italië en Engeland. Tolstoj wou West-Europa bezoeken, maar hij wou er ook het onderwijs- en opvoedingssysteem bestuderen. Hij reisde dan naar Frankrijk, waar zijn doodzieke broer Nikolaj in een kuuroord rustte. In Parijs was Tolstoj diep onder de indruk van een publieke terechtstelling met de guillotine. Daar ontmoette hij Victor Hugo, wiens *Les Misérables* hij bewonderde. Een andere man die Tolstoj beïnvloedde was Pierre-Joseph Proudhon in België. Deze schreef een boek *La guerre et la paix*, waarvan Tolstoj later de titel zou aanpassen en overnemen. Gedurende zijn reizen maakte hij ook kennis met de schrijvers Toergenjev en Herzen.

Na zijn reis deed Tolstoj verslag van zijn ervaringen als pedagoog in een eigen tijdschrift *Jasnaja Poljana*. Hij voelde zich noch meer betrokken bij de levensomstandigheden van de boeren en wou hen helpen. Toen stichtte hij voor de tweede keer een school voor de boerenkinderen van Jasnaja Poljana. In deze periode schreef hij *Luzern* (1857), *Albert* (1858), *Drie sterfgevallen* (1858) en *Huiselijke Geluk* (1859). Deze vier verhalen hebben hun moraliserende strekking gemeenschappelijk. In de zomer van 1862 was Tolstoj in een kuuroord in Zuid-Rusland omdat hij vreesde, net zoals twee van zijn broers, tuberculose te krijgen. Plots ontving hij het bericht dat de politie een inval in zijn woonhuis en school gedaan had. De minister van Binnenlandse Zaken was op zoek naar belastend materiaal. Hoewel niets gevonden werd, was Tolstoj verontwaardigd omdat alles overhoop gehaald werd en liet dit weten aan tsaar Alexander II.

Tolstoj, die al een zoon met een lijfeigene had, was kort verloofd met Valeria Arsenieva. Hij schreef haar veel liefdesbrieven, waarvan sommigen in zijn dagboeken terug te vinden zijn:

I already love in you your beauty, but I am only beginning to love in you that which is eternal and ever precious – your heart, your soul. Beauty one could get to know and fall in love with in one hour and cease to love it as speedily; but the soul one must learn to know. (Cruise & Orwin, 2002, geciteerd in Starobinska, 2012, p.7)

2.3 Geregeld leven

In september 1862 trouwde Tolstoj met de achttienjarige Sofia Andrejevna Behrs. Een jaar na zijn huwelijk publiceerde Tolstoj zijn volgend werk *De Kozakken* (1863). Zijn vrouw werd dan snel zwanger, waardoor het beginnend familieleven veel aandacht vorderde. Uiteindelijk schonk ze dertien kinderen het leven. Tolstoj verloor zijn belangstelling voor de school maar begon met medewerking van zijn echtgenote aan een reusachtig werk, namelijk *Oorlog en Vrede* (1869). Dit meesterwerk heeft Tolstoj zeven jaren lang geschreven en herschreven, waardoor er talloze versies van bestaan. Hoewel hij bij elke druk iets aan zijn verhaal veranderde, verwierf Tolstoj eeuwige roem. Nadien richtte hij zich weer op de boerenkinderen en schreef hij een leergang voor het leesonderwijs *Novaja Azboeka*. Enkele jaren later, in een periode waarin het gezinsleven voor Tolstoj ten onder ging, begon hij zijn tweede meesterwerk *Anna Karenina* te schrijven. Deze verscheen vanaf 1877 in tijdschriftafleveringen. Hiermee oogstte Tolstoj veel succes en kon hij zijn naam vestigen voor de volgende eeuwen. Tolstoj schreef niet altijd even veel: soms gaf hij les aan de analfabete kinderen van het dorp, dan streed hij tegen de hongersnood in de steppegebieden van Zuid-Rusland.

2.4 Spirituele wedergeboorte

In de zomer van 1869 had Tolstoj een verschrikkelijke nacht die hem met de dood confronteerde. Toen maakte hij een religieuze crisis mee, die haar climax bereikte na de publicatie van *Anna Karenina* eind jaren zeventig. Als daarbij drie van zijn kinderen stierven, raakte hij in een dieptepunt. Tolstoj begreep niet dat de mensen gewoon blijven leven en werken terwijl ze weten dat het einde onvermijdelijk is. Het idee dat zijn leven op elk ogenblik afgelopen kon zijn maakte hem gek. Tolstoj beseftte de zinloosheid van het leven en keerde terug naar het geloof en de arbeid van de eenvoudige moezjiek. Net bij die eenvoudige mensen, die het leven mogelijk maken door hun dagelijkse arbeid, vond Tolstoj de zin van het leven. Deze mensen hebben geen twijfels over het leven en hun geloof is diep geworteld.

Lev Tolstoj beschouwde zichzelf als een morele leider en schreef in 1882 zijn eerst religieus geschrift *Mijn Biecht*, waarin hij zijn zoektocht naar de zin van het leven verkondigde. Hij verdiepte zich in religie en stichtte zijn eigen christelijke godsdienst zonder dogma's en wonderen. Langeveld en Weststeijn (2005) vermelden dat het tolstojisme zich tegen de gecorrumpeerde autoriteit van de Staat richtte en de Kerk als institutie verwierp. Het stelde de leer van Jezus centraal en verwierp irrationele zaken van de Bijbel. In *Mijn Kleine Evangelie* vatte Tolstoj in 1883 zijn evangelische studie samen: Christus komt niet voor als de mysterieuze zoon van god, maar wel als een man met een eenvoudige leer, die almachtig is in de geest. Tolstoj koos dus niet voor de geprivilegieerde mens, maar voor de onderdrukte. Zijn christendom was gebaseerd op de vijf volgende principes: afzien van het kwaad, niet toegeven aan woede (ook al is deze gerechtvaardigd), je medemens liefhebben, geen belofte afleggen en afzien van seks buiten het huwelijk.

Tolstoj wijdde zich aan een eenvoudige leven op Jasnaja Poljana. Hij ontsloeg zijn horigen, liet zijn baard groeien en liep in een lange mantel rond. Hij schreef zijn bezittingen over op de naam van zijn vrouw en zij bood hem officieel onderdak aan. Al deze veranderingen zorgden niet enkel voor conflicten met zijn vrouw, maar ook met de Kerk. In 1901 werd Tolstoj geëxcommuniceerd. Ilja Repin bracht deze gebeurtenis in beeld met zijn schilderij *Tolstoj op blote voeten*. Zijn landgoed werd een verzamelplaats van anarchisten en revolutionairen zoals Maksim Gorki. Ook correspondeerde Tolstoj met Mahatma Gandhi omdat ze veel ideeën met betrekking tot lijdzaam verzet gemeenschappelijk hadden.

Naast religie, fascineerden hem toen ook de dood en de seksualiteit. Eind jaren tachtig schreef Tolstoj twee novellen over deze thema's. In 1886 verscheen *De dood van Ivan Iljitsj*, die de mens met het onvermijdelijke confronteert. Drie jaren later werd zijn volgend werk *De Kreutzersonate* gepubliceerd. Dit geruchtmakend werk vertelt het verhaal van een man die zijn vrouw, wegens vermoedelijke ontrouw, vermoord heeft. In deze jaren had Tolstoj geen goed beeld meer van het huwelijk, noch van de seksuele betrekkingen tussen man en vrouw.

Enkele latere werken van Tolstoj zijn *Opstanding* (1899) en *Hadji Moerat* (1904). Centraal in *Opstanding* is de gevallen mens die moreel toch weer kan opstaan. Tegelijkertijd is de roman een aanklacht tegen de Russische justitie en Kerk. Op het einde van zijn leven raakte Tolstoj helemaal vervreemd van zijn vrouw en van zijn kinderen. Jourdain (1920) bewonderde niet de uiteindelijke vlucht van Tolstoj, maar wel zijn lange uithoudingsvermogen. In een brief aan zijn vrouw schreef hij in juli 1897:

As the Hindus, who at the age of sixty retire to the forests, as every religious old man desires to devote the last years of his life to God, and not to jokes, games, gossip and tennis, so I, reaching my seventieth year, with all the strength of my soul am seeking rest, isolation, and if not absolute harmony, at least not a lying contradiction of my life with my convictions and conscience. (Jourdain, 1920, p.733)

Hij besloot, vergezeld door zijn arts en bediende, naar Zuid-Rusland te vluchten om zich in een klooster terug te trekken. Hij raakte echter niet verder dan het station Astapovo, waar hij in 1910 aan een longontsteking overleed. Het lijk van Lev Tolstoj werd terug naar Jasnaja Poljana gebracht en werd daar begraven.

3. Bibliografie van Tolstoj

In hoofdstuk 5 zal ik de rol van de vrouw doorheen zes romans van Tolstoj analyseren. De besproken meesterwerken zijn: *Huiselijk Geluk* (1859), *De Kozakken* (1863), *Oorlog en Vrede* (1869), *Anna Karenina* (1877), *De dood van Ivan Iljitsj* (1886) en *De Kreutzersonate* (1889). Ik heb deze zes romans gekozen omdat ze elk een eigen beeld van de vrouw weergeven, waarmee ik een duidelijke evolutie zal kunnen schetsen. Om al kennis te maken met de verhalen en om de personages te kunnen situeren, zal ik deze grote literatuurwerken in dit hoofdstuk kort samenvatten.

3.1 Huiselijk Geluk – Семейное счастье (1859)

Het thema van het verhaal is het huwelijk van Maria Alexandrovna met Sergej Michailovitsj, een vriend van de familie die wel twintig jaar ouder is dan haar. Beide stammen van adellijke families uit de provincie. Sergej is verliefd op Masja, maar houdt het geheim omwille van hun grote leeftijdsverschil. Pas wanneer de jonge Masja beseft dat ze ook van hem houdt, kunnen ze elkaars gevoelens aanvaarden. Na hun huwelijk verhuist Masja naar het huis van Sergej en diens moeder. Masja ziet Sergej aan als een beschermende figuur en voelt zich gelukkig onder zijn macht. Na korte tijd begint echter de eentonigheid van haar bestaan op haar te drukken. Sergej is een levenswijze man terwijl Masja nog jong is en het stadsleven ontdekken wil. Haar man neemt haar mee naar Sint-Petersburg, waar ze kennis maakt met de bals en theaters van de hoge klasse. Masja komt zodra onder de invloed van dat kunstmatig leven waar ze veel aandacht krijgt voor haar schoonheid. De jonge vrouw brengt meer tijd in de kunstmatige levenssfeer van de hogere klasse dan met haar man en kind. Het echtpaar vervreemdt van elkaar. Hun liefde begint te schommelen en hun relatie verliest al haar passie. Na enige tijd beseft Masja de zinloosheid van bals en theaters en mist ze haar vroeger leven, haar vroegere liefde vol passie met Sergej. Hoewel de liefde weg is, aanvaardt Sergej haar terugkomst maar enkel als moeder om voor hun kind en huis te zorgen, niet meer als geliefde. Nooit meer zal de passie, die ze toen met elkaar deelden, weer opdagen. Het koppel gaat terug naar de provincie om er een eenvoudig leven van 'huiselijk geluk' te leiden.

3.2 De Kozakken – Козаки (1863)

De Kozakken vertelt het verhaal van de jonge edelman Olenin uit Sint-Petersburg die als militair in een kozakkendorp in de Kaukasus terechtkomt. In Sint-Petersburg had hij een zware leven vol schulden, onder andere door het gokken. Hij trekt dus naar de Kaukasus om er een nieuw leven te beginnen. Daar wordt hij door de oude kozak en jager, Erosjka genaamd, ontvangen. Olenin raakt bevriend met Lukas en Marion, maar zowel Lukas als Olenin zijn verliefd op de mooie Marion. Dit veroorzaakt een moreel dilemma tussen de twee jonge mannen. Gedurende een boswandeling beseft Olenin dat hij, om gelukkig te zijn, iedereen moet liefhebben. Hij keert terug naar het dorp, schenkt Lukas een paard en laat hem Marion over. Wanneer zijn oude vriend Bjeletski hem toch aanmoedigt de knappe Marion te versieren, ontstaat er opnieuw rivaliteit. Olenin vraagt Marion ten huwelijk maar het meisje antwoordt niet, ze heeft tijd nodig. Lukas verlaat het dorp om tegen invallende Tsjetsjenen te strijden. Daar wordt hij zwaargewond en overlijdt hij. Olenin vraagt haar opnieuw ten huwelijk, maar deze keer weigert ze uit verdriet voor Lukas. De jonge edelman beseft dat zijn verleden en toekomst in Rusland horen en keert vol afkeer terug naar Sint-Petersburg.

3.3 Oorlog en Vrede – Война и Мир (1869)

Deze historisch roman, familieroman en oorlogsboek is tegelijkertijd ook nog een psychologische roman, een Bildungsroman en een liefdesroman. Het verhaal speelt zich af in de crisisperiode 1805 – 1812, tijdens de Napoleontische oorlogen. Beschrijvingen van het dagelijks leven worden gewisseld met uitvoerige beschrijvingen van veldslagen. Drie adellijke families staan hier centraal, namelijk de families Bezoechov, Bolkonski en Rostov. Pierre Bezoechov leidt een wild leven en wordt na de dood van zijn biologische vader ineens schatrijk. Hij trouwt met Helena Koeragina, bezint over zijn losbandige leven en sluit zich aan bij de vrijmetselaars. Later wordt hij ook gevangen genomen door de Fransen. Natasja Rostova, een Russische schoonheid uit een verarmd geslacht, is verliefd op Andrej Bolkonski, een rijke officier. Tijdens diens afwezigheid verleidt echter Anatole Koeragin Natasja, waardoor ze haar verloving met Bolkonski moet beëindigen. Andrej wordt in veldslagen veel met de dood geconfronteerd en raakt zelf dodelijk gewond. Natasja verzorgt hem en hun relatie verbetert zich. Een huwelijk is echter niet meer mogelijk omdat Bolkonski aan zijn verwondingen sterft. Vervolgens wordt Natasja op Pierre Bezoechov verliefd. Pierre, wiens vrouw ondertussen ook gestorven is, trouwt met Natasja en samen gaan ze een nieuwe toekomst tegemoet.

3.4 Anna Karenina – Анна Каренина (1877)

Anna Karenina is de levenslustige echtgenote van Aleksej Aleksandrovitsj Karenin, een hooggeplaatste ambtenaar in Sint-Petersburg. Ze neemt de trein naar Moskou om haar ontrouwe broer Prins Stepan Arkadjevitsj Oblonski, meestal Stiva genoemd, te bezoeken. Wanneer ze uit de trein stapt, komt ze de knappe legerofficier Graaf Aleksej Kirillovitsj Vronski tegen en metterdaad wordt ze op hem verliefd. Ze strijdt tegen de passie van deze nieuwe liefde maar uiteindelijk beginnen de twee geliefden een openlijke affaire. Anna, die al een zoon Sergej heeft met Karenin, wordt zwanger van Graaf Vronski en beslist haar echtgenoot alles op te biechten. Op een bepaald moment wenst ze te vluchten, maar Aleksej Karenin aanvaardt haar relatie met Vronski en verzoekt haar enkel zijn faam niet te schaden. Haar zwangerschap verloopt echter slecht, Anna verliest controle over zichzelf en denkt dat ze zal sterven. Ze smeekt Karenin terug te komen om haar te vergeven. Even later ontmoet ze weer Vronski, waardoor haar gevoelens weer wankelen. Deze keer willen ze samen vluchten omdat Anna uitgesloten wordt uit de Petersburgse maatschappij en Vronski zijn veelbelovende carrière opgegeven heeft. Hun relatie wekt zowel bewondering als afkeuring op bij de Russen van de hogere klasse. Anna verdraagt echter het feit niet dat ze haar man en haar zoon achtergelaten heeft. Ze verdenkt Vronski ervan, ontrouw te zijn en wordt gek van jaloezie. Op het einde van de roman blijkt Anna als enige verlossing zelfmoord te plegen en springt ze voor een trein. Nevenfiguren die ook een rol spelen in het verhaal zijn Katerina Aleksandrovna Sjtsjerbatskaja (Kitty), Konstantin Dmitrijevitsj Levin, Darja Aleksandrovna (Dolly) en Stiva. Dolly is de echtgenote van de ontrouwe Stiva, de broer van Anna. Dolly's jongere zus Kitty is net achttien wanneer ze een huwelijksverzoek van Levin krijgt. Ze weigert zijn aanvraag omdat ze oog heeft voor de knappe legerofficier Vronski. Nadat ze inziet dat Vronski een relatie heeft met Anna, schaamt Kitty zich en verontschuldigt ze zich bij Levin. Ze beseft dat ze van Levin houdt en wordt zijn vrouw.

3.5 De dood van Ivan Iljitsj – Смерть Ивана Ильича (1886)

Ivan Iljitsj werkt in het gerechtshof van Sint-Petersburg en leidt een zorgeloos leven met zijn gezin. Hij doet in zijn leven alles zoals het hoort. Plots krijgt hij pijn in zijn linker onderbuik, vermoedelijk heeft hij kanker. De dokters slagen er niet in zijn pijn te begrijpen noch te genezen. Die geheimzinnige pijn wordt steeds ondraaglijker. Ivan Iljitsj is niet meer in staat te werken, blijkt terminaal ziek te zijn en blijft de hele dag in bed liggen. In zijn lange stervensproces wordt Ivan Iljitsj geconfronteerd met het onvermijdelijke. Hij beseft hoe schijnheilig hij en zijn omgeving zijn, maar ook hoe waardeloos zijn leven is. Alles draait altijd maar om winst te halen uit iemands leven of lijden. Noch zijn vrouw noch zijn kinderen hebben medelijden met hem en daarom haat hij hen en verdraagt hij hun aanwezigheid niet meer. Slechts zijn huisdienaar Gerasim kan hij tolereren omdat hij de enige is die zijn situatie aanvaardt en die hem troost kan bieden. De pijn wordt alsmaar groter, tot hij dagenlang schreeuwt van de zeer. Op het einde van het verhaal ziet Ivan Iljitsj een licht, verzacht zijn pijn en wordt hij bevrijd.

3.6 De Kreutzeronate - Крейцерова соната (1889)

De roman speelt zich af in een trein, waar vier reizigers een paar dagen samen zitten en een discussie starten over vrouwen. Eén van die reizigers is Pozdnysjev, een man die beweert dat de liefde niet bestaat, dat slechts fysieke aantrekkingskracht voorkomt. Wanneer de ik-verteller alleen overblijft met Pozdnysjev, vertelt deze dat hij zijn vrouw vermoord heeft. Hij legt uit dat hij in zijn vroege leeftijd een losbandig leven leidde en vele vrouwen had. Uiteindelijk koos hij voor de zuiverste vrouw en huwde hij met haar. Slechts enkele dagen na hun huwelijk ontstond er al haat tussen de echtelieden omdat ze niet samen waren omwille van de liefde, maar omwille van hun seksuele lust. Ze ruzieden hard en zijn vrouw had zelfs zelfmoordgedachten. Aangezien zijn vrouw opnieuw piano speelde, stelde Pozdnysjev Troechatsjevski, een goede violist, aan zijn vrouw voor. Troechatsjevski en Pozdnysjevs vrouw raakten bevriend en speelden samen de Kreutzeronate van Beethoven. Later moest hij voor een paar dagen naar de provincie. Daar kreeg hij een brief van zijn vrouw, waarin ze schreef dat Troechatsjevski onverwacht op bezoek was gekomen. De jaloezie van Pozdnysjev bereikte haar toppunt, waardoor hij vroeger dan verwacht terug naar Moskou keerde omdat hij ervan overtuigd was dat zijn vrouw vreemdging. Eens hij aangekomen was, stak hij zijn vrouw met een dolk. Ze raakte zwaargewond en hoewel Pozdnysjev zich verontschuldigde, kon ze hem geen vergiffenis schenken.

4. De vrouwen in Rusland (1850 – 1900)

In dit hoofdstuk staat de emancipatie van de vrouw centraal. Ik zal een algemeen beeld van de rol van de Russische vrouw einde negentiende eeuw schetsen, zowel in de maatschappij als in de literatuur. Volgende vragen zullen hier behandeld worden. Welke elementen maakten deze evolutie net in de tweede helft van de negentiende eeuw mogelijk? Waarom begonnen de mensen in deze periode kritischer te denken? Moet de vrouw toegang krijgen tot het onderwijs? Mag ze wel dezelfde rechten en plichten hebben als de man? Heeft ze dan het recht zelf haar echtgenoot te kiezen of nog meer, mag ze vrij van seksuele partner veranderen? Wie hielp de progressieve vrouw in haar strijd? Dit zijn vragen die tot de vrouwenkwestie van de negentiende eeuw behoorden en waarover veel gedebatteerd werd. Ik zal dan dieper ingaan op de rol van de vrouw in het gezin, in het recht en in het onderwijs. Hier en daar zullen belangrijke namen aan bod komen. Om dit hoofdstuk af te ronden zal ik de Russische vrouw doorheen de ogen van grote schrijvers uit de negentiende eeuw beschrijven.

4.1 Emancipatie in de maatschappij

Mogelijks is het imago van de vrouw als ondergeschikt wezen gedeeltelijk toe te schrijven aan de opvattingen die Rusland binnendrongen samen met de christelijke leer, die de Byzantijnse monniken in de 13de eeuw invoerden. Deze monniken verspreidden de gedachte dat “met de vrouw de zonde begon, door de vrouw zullen wij omkomen” (De Maegd-Soëp, 1970, p.36). Enkele eeuwen later, in de tweede helft van de negentiende eeuw, ontstond er een periode van strijd om rechten en vrijheid van verschillende klassen in Rusland. De twee thema’s waarover hard gedebatteerd werd, waren de afschaffing van het lijfeigenschap en gelijke rechten voor de vrouwen. Hier zullen we onze aandacht vestigen op de vrouwenkwestie. Engel (2000, geciteerd in Starobinska, 2012, p. 37) beschrijft de toenmalige Russische vrouw als volgt: “As elsewhere in Europe, to be female meant to be daughter, wife, and almost inevitably mother, and to be subordinate to males in all but the last of these positions.”

Verschillende werken beschrijven de sociale atmosfeer van Rusland in de jaren 1850 – 1900. Volgens de Belgische slaviste De Maegd-Soëp (1970) ligt de oorsprong van deze veranderingen in het jaar 1855, toen het tsarenrijk de ramp van de Krimoorlog waarnam en toen het gevreesde regime van Nicolaas I voorbij was. Iedere bewuste Rus voelde de noodzaak aan wijziging. Belangrijk is hier dat niet enkel de Russische mannen, maar ook de Russische vrouwen begrepen dat hun positie in de maatschappij gewijzigd moest worden. Deze vrouwen, die we de progressieve vrouwen zullen noemen, begonnen om hun ontvoogding te strijden. De progressieve vrouwen waren meestal van adellijke afkomst. In haar werk wijst De Maegd-Soëp (1970) er echter op dat “een hervormingsgezinde actie pas na de afschaffing van de lijfeigenschap in 1861 zou kunnen worden ingezet. Voor die tijd zou de vrouwenemancipatie in een land, waar miljoenen mensen in een slavenstoestand leefden, op zichzelf al absurd geweest zijn” (p.33). In 2006 benadrukt Whiting een andere oorzaak voor deze periode van verandering. Volgens haar is dit kritisch denken te danken aan het nieuwe regime van Alexander II, dat een dialoog opende door wat toen gecensureerd was openlijk te maken.

Whiting (2006) merkt dat de functie van de vrouw in de gemeenschap tot 1850 slechts uit het huishouden en het baren van kinderen bestond. Vrouwen konden enkel in huis werk verrichten. Daarbij waren de conservatieve mannen van mening dat intelligentie een mannelijke eigenschap was. Gelukkig maakten niet alle mannen deel uit van deze conservatieve gemeenschap. Er waren echter ook progressieve mannen, die de Russische vrouwen hielpen hun eeuwenoude boeien van zich af te gooien. De vrouwen wilden de fundering van het huwelijk en het gezin aanpassen aan hun ideeën. De conservatieve gemeenschap beschouwde deze revolutionaire gedachten als een overtreding tegen de tradities.

De Maegd-Soëp (1970) bespreekt één van deze progressieve mannen: de arts Nikolaj Pirogov. In 1856 schreef Pirogov zijn visie van de nieuwe vrouw neer in zijn pedagogisch opstel “Levensproblemen” («Вопросы жизни. Дневник старого врача»). Dit opstel is van groot belang geweest voor de progressieve vrouwen omdat het vrouwenvraagstuk sindsdien zowel in de literatuur als in de samenleving meer aandacht verkregen zou hebben. Zo bleef de vrouwenkwestie vanaf 1858 in de actualiteit dankzij de talloze artikels die dagelijks verschenen. Voor het eerst in de geschiedenis had een man een groep dappere pioniersters een baanbrekende taak toegewezen: deze adellijke vrouwen moesten tijdens de Krimoorlog op het front voor de zieken zorgen. Toen al beseftte Pirogov dat de Russische vrouwen over grote potentiële krachten bezaten. Zo sprak hij in 1876 de volgende woorden uit die een historische uitspraak vormden voor de vrouwenemancipatie:

Die resultaten bewijzen in ieder geval, dat wij tot nu toe de schitterende hoedanigheden van onze vrouwen volledig hebben geïgnoreerd. Die capaciteiten leveren het duidelijk bewijs, dat het huidige vrouwenvraagstuk ook toen al het volle recht had om zijn ‘raison d’être’ te eisen. (Pirogov, 1876, geciteerd in De Maegd-Soëp, 1970, p.20)

4.1.1 De vrouw in het gezin

Een onderdeel van de vrouwenkwestie betrof de hervorming van de verhoudingen in het gezin. Tot in de jaren vijftig van het negentiende eeuw hoorde de vrouw in huis. Volgens het historisch document ‘Domostroj’ waren haar taken het huishouden, de opvoeding van haar kinderen en het trouw blijven aan haar man. Dit document, dat in de 16de eeuw opgesteld werd, bevatte alle voorschriften en regels van het vroegere Russische gezinsleven. Typisch was toen dat de man, het familiehoofd, van het leven genoot terwijl zijn echtgenote en zijn kinderen hem als slaven bedienden. De Franse slaviste Granjard zegt: “L’autorité du Domostroï et de la religion orthodoxe avait été si grande dans le passé qu’elle avait donné à l’homme russe l’âme d’un tyran domestique” (geciteerd in De Maegd-Soëp, 1970, p.35). Ook gaf de ‘Domostroj’ strenge richtlijnen om diegenen die de neergeschreven principes niet respecteerden te straffen. Volgende citaat van Engel (2000, geciteerd in Starobinska, 2012, p.38) bevestigt deze patriarchaal gezag:

Family law required ‘unconditional obedience’ of wife to husband and children to parents, and custom reinforced the legislation by granting men the right to use force to chastise recalcitrant wives and children. In this way, the family hierarchy both reflected and reproduced the social hierarchy by teaching children to submit to patriarchal authority.

Van jongs af aan werden meisjes opgevoed met het doel aantrekkelijk te zijn voor hun toekomstige man. Whiting (2006) somt een paar kenmerken op die de ‘ideale vrouw’ beschrijven: braaf, zuiver, onderdanig en tam. Eens het meisje deze eigenschappen beheerste en haar lot aanvaardde, kreeg ze de mogelijkheid deze regels uit te oefenen in gespecialiseerde scholen. In zulke scholen leerde ze de algemene regels die haar gedrag bepaalden in bals, theaters, maar die ook bepaalden hoe ze zich moest houden wanneer ze versierd werd. Kortom, haar opvoeding had als enige doel de huishoudelijke taken te vervullen en de kinderen groot te brengen. Het meisje was ertoe gedwongen voor een goed huwelijk te zorgen, alles voor haar familie te doen en zichzelf op te offeren aan haar man. Eens ze al haar taken volbracht had en eens ze uitgeput was door haar man, gebeurde het vaak dat hij zijn genoegens zocht bij jongere vrouwen.

Eén van de eerste stappen naar de vrouwenemancipatie is volgens De Maegd-Soëp (1970) het “verzet tegen de gedwongen wijze, waarop een dochter, die volgens de wet en de traditie volledig aan het ouderlijke gezag onderworpen was, doorgaans als een soort van koopwaar aan de meest biedende kandidaat werd uitgehuwd” (p.58). De vrouw, die al eeuwen in haar huis gekluisterd was, zou vanaf nu zelf beslissingen kunnen nemen over haar eigen lot. Dit betekende dus dat ze ook haar levenspartner mocht kiezen. Hiermee ontstond er een nieuwe visie van de liefde.

4.1.2 De vrouw in het recht

Tot in de 19de eeuw was de Russische vrouw steeds afhankelijk van mannen. Zowel De Maegd-Soëp (1970) als Whiting (2006) constateren dat tenzij om te studeren, tenzij om te reizen of zelfs om een kamer te huren de vrouw een gelegaliseerde vergunning nodig had van haar vader of echtgenoot. Whiting (2006) voegt hieraan toe dat deze wetten aan mannen de macht gaven zowel het leven evenals het bezit van hun echtgenote zelf te beheersen. De vrouw had volgens de wet quasi geen eigendomsrecht. De Maegd-Soëp (1970) merkt verder dat de vrouw op gebied van erfenis slechts een aandeel van 1/14 van de onroerende en 1/7 van de roerende goederen had. Slecht op één gebied werden man en vrouw toen al op gelijke voet beschouwd, namelijk wat het recht op straf betrof. De vrouwen werden voor misdaden even zwaar gestraft en veroordeeld als de mannen.

Whiting (2006) beweert dat Russische vrouwen integendeel meer rechten hadden en beter opgevoed werden dan de meest Europese vrouwen. Ook zouden ze meer verantwoordelijkheid gehad hebben dan vrouwen uit andere landen. Hutton (2001, geciteerd in Whiting, 2006, p.25) verklaart dat Russische vrouwen controle hadden over hun land, hun lichaam en hun sociaal leven. In tegenstelling tot De Maegd-Soëp (1970), beweert Hutton dat “Primogeniture was not the rule in Russia as in Europe, and daughters could inherit land as well as

moveable property. In upper class families, land was normally divided among all children. Russian women had ... control of their property after marriage.” Verder konden vrouwen, hoewel ze de toestemming van hun ouders nodig hadden om te huwen, ook niet verplicht worden met een man te trouwen. De vrouw in kwestie moest er zelf ook zin in hebben. Ondanks het lage aantal afgestudeerden, zouden de Russische vrouwen volgens Whiting (2006) verder gestudeerd hebben dan Europese vrouwen.

Ook Starobinska (2012) bevestigt dat de Russische vrouw een meer zelfstandige positie had dan de Europese vrouw omdat ze zelfs na het huwelijk haar eigen bezit bleef beheersen. Wanneer er geen oudere zoon was, erfde de oudste dochter het bezit. Nog een verschil was het recht van Russische vrouwen hun eigen lijfeigenen te hebben.

Zoals reeds vermeld, kregen de vrouwen het recht zelf hun levenspartner te kiezen. Behalve het wettelijke huwelijk, verspreidde zich toen ook het burgerlijk samenleven zonder huwelijk. Vanaf de jaren zestig werden ook fictieve huwelijken populair, aldus De Maegd-Soëp (1970). Het grote voordeel dat fictieve huwelijken de vrouwen aanboden was het feit dat ze hierna zelfstandig hun leven konden leiden. Dit verschijnsel werd een ingeburgerde gewoonte bij de Russische intelligentsia. Niet enkel het gezin, maar nu ook maatschappelijke arbeid en studie werden het objectief van de progressieve vrouwen.

De Maegd-Soëp (1970) bespreekt twee progressieve mannen die een belangrijke rol speelden in de strijd om gelijke rechten voor de vrouwen. De eerste is de Engelse liberale econoom, socioloog en filosoof John Stuart Mill. Deze leider van het Engelse feminisme, ook bekend in de Russische progressieve kringen, leidde een campagne voor de totale bevrijding van de vrouw en schreef in 1851 zijn traktaat “On woman emancipation”. Hierin verklaarde hij op een wetenschappelijke wijze zijn ideeën over de volkomen gelijkwaardigheid der geslachten zowel op sociaal, economisch evenals op politiek vlak. De tweede bekende progressieve man is de dichter M. Michajlov, die het voorbeeld van John Stuart Mill volgde. Hij deed veel toespraken over de noodzakelijke erkenning van de rechten van de vrouw en was tegen de ingewortelde opvatting dat de vrouw een ding was, dat aan de man toebehoorde. Zowel Michajlov als andere publicisten waren van mening dat de vrouw buiten haar weliswaar edele moedertaak, ook nog andere taken in de maatschappij kon verrichten. In 1861 werd Michajlov wegens zijn rede “Aan de jonge generatie” levenslang naar Siberië verbannen.

4.1.3 De vrouw in het onderwijs

Het onderwijs is lang een probleem geweest in Rusland. De Maegd-Soëp (1970) beweert dat hiervoor slechts 5 à 6% van de bevolking geletterd was. Daar voegt ze aan toe dat enkel 1% verder gestudeerd had dan de lagere school. Meisjes en jongens kregen een andere opvoeding. Hutton (2001, geciteerd in Whiting, 2006, p.4) beweert dat “it was also generally believed that education made women appear unfeminine, and that they were intellectually inferior to men.” Toen bepaalde in Rusland het geslacht van het kind welke onderwijs het zou krijgen. Overeenkomstig Stites (1978, geciteerd in Whiting, 2006, p.24) bestond er geen hoger noch professioneel onderwijs voor meisjes. Slechts de dochters uit geprivilegieerde kringen, die soms zelfs een

gouvernante in huis hadden of toegang hadden tot een pensionaat, hadden recht op onderwijs. De meisjes werden opgeleid voor een behoorlijk huwelijk. In 1764 had Katharina II immers het schoolprogramma voor het vrouwenonderwijs vastgelegd. De belangrijkste vakken waren muziek- en dansopleiding; tafel- en naailessen. Met de revolutionaire ideeën van gelijkgerechtigdheid en gevoelsvrijheid die er sinds de jaren veertig heersten, vluchtten steeds meer jonge meisjes uit hun adellijke omgeving naar steden om er te studeren of om er te werken. In 1842, schrijft De Maegd-Soëp (1970), werd een vrouwenafdeling geopend voor meisjes die niet van adellijke afkomst waren. Toch vulden de klassen zich met meisjes van intellectuele families. De meesten droomden ervan schrijfster te worden. Zo telde de Russische literatuur in 1894 ongeveer dertienhonderd schrijfsters.

Enkele namen moeten hier vermeld worden omwille van de rol die ze gespeeld hebben op het gebied van het onderwijs. Alexander II had met behulp van scholing oog op een 'nieuwe mens'. Hij wou zijn burgers ontwikkelen tot gecultiveerde mensen, zowel man als vrouw. Naast Alexander II, speelde ook Lev Tolstoj een belangrijke rol in de pedagogische bewegingen. In zijn biografie vermeldde ik al dat hij scholen voor boerenkinderen op zijn landgoed stichtte. Daarbij ondernam Tolstoj ook reizen doorheen West-Europa om er het onderwijs te bestuderen. Zijn uitgangspunten hierover schreef hij neer in artikels en hij drukte zijn eigen pedagogisch tijdschrift 'Jasnaja Poljana'. Tsjernysjevskij ging verder dan Tolstoj en pleitte voor de emancipatie van de vrouw. Hij wou het onderwijssysteem van de meisjes aanpassen opdat het gelijk zou zijn aan dat van de jongens. De pedagogen Pirogov en Oesjinskij waren voor een algemeen toegankelijk onderwijs, dat "iedere mens nodig heeft om waarlijk mens te worden", aldus De Maegd-Soëp (1970, p.55). Stites verwees naar een citaat van Pirogov over de gevaren van een ijdele vorm van onderwijs:

Her education usually turns her into a doll. It consists of dressing her up, putting her on display before a class of idlers, keeping her behind a curtain, and having her perform like some marionette. But as the rust eats away the wires, she begins to see through the holes and tears in the curtain what has been so carefully hidden from her. (Stites, 1978, geciteerd in Whiting, 2006, p.24-25)

4.2 Emancipatie in de literatuur

De literatuur was toen al een populair tijdverdrijf bij de vrouwen van adellijke stand die een vereenzaamd leven leidden op hun grote domeinen. Het lezen zorgde ervoor dat deze vrouwen zich allerlei avonturen konden inbeelden en meeleven. Rond de helft van de negentiende eeuw bracht de literatuur sterkere vrouwen naar voren die door hun auteurs op een voetstuk geplaatst werden. Kruszelnicki (2013) geeft volgende voorbeelden van vrije vrouwen: La Faenza van Jean Moréas, Monsieur Venus van Rachilde en Salomé van Oscar Wilde. Deze werken droegen bij aan de evolutie van de vrouwenfiguur. Dankzij de West-Europese literatuur en haar modernistische ideeën begonnen de adellijke vrouwen de vrouwenkwestie zelfstandig te analyseren.

De idee van gelijkheid der geslachten begon zo stilaan bij de intelligentsia te groeien. In de jaren veertig werd George Sand, “de apostel der vrouwenemancipatie”, door Russische progressieven geïdealiseerd. George Sand had ideeën van gevoelsvrijheid maar ook van vrijgevochten persoonlijkheid voor de vrouw. Zo bracht ze haar vrijheidsgedachte over aan de voorstanders van de emancipatie.

De lange weg die de vooruitstrevende Russische vrouwen afgelegd hebben, werd door Gontsjarov, Toergenjev en Tsjernysjevskij neergeschreven. Net als de progressieve vrouwen, waren ook de vrouwenfiguren uit hun werken in het bezit van een hoge zelfbewustzijn en van een kritisch denkvermogen. De meeste Russische schrijvers, zoals Poesjkin, Droezjinin, Pisemskij, Ostrovskij en Nekrasov bijvoorbeeld, steunden dankzij hun progressieve vrouwenfiguren met karakteristieke trekken de emancipatie van de vrouw. Slechts de twee grote reuzen van de Russische literatuur, Tolstoj en Dostojevskij, verdedigden eerder een conservatief standpunt. Tolstoj gaf vaak de indruk het als de enige plicht van de vrouwen te zien kinderen te baren en moeder te zijn. Kruszelnicki (2013, p.3) geeft Tolstoj's beeld van de progressieve vrouwen weer met behulp van een passage uit het dagboek van Tolstoj zelf van 22 december 1893: “Je vois des étudiantes avec leurs livres et cahiers, courant d’une leçon à l’autre. Des femmes peintres, des musiciennes. Elles savent tout faire. Et, telles des singes, elles ont imité les hommes en tout.”

Volgens De Maegd-Soëp (1970) waren vanaf 1856 de heldinnen van Toergenjev al progressieve vrouwen. Whiting (2006) bevestigt dat deze schrijver de rechten van de vrouw verdedigde. Toergenjev wou niet dat de vrouw verder als zwakker wezen beschouwd werd, maar hij stond erop dat haar gelijke vermogens algemeen aanvaard werden. In 1860 bedacht deze kunstenaar een dappere vrouw, Elena Stachova, in zijn roman ‘Aan de vooravond’. Voor het eerst in de literatuur vond een vrouw haar levensvervulling buiten het familieleven. In de roman wordt ze door haar man zelfs gesteund. Merkwaardig is dat zijn heldin, alsof het zo in Rusland onmogelijk was, enkel deze vrijheid kon verwerven in het buitenland. Zijn heldin, een vrijheidslievende vrouw met een groeiend zelfbewustzijn, werd snel het model van de progressieve Russische vrouw.

In de tweede helft van de jaren zestig bereikte het vrouwelijke zelfbewustzijn haar hoogtepunt dankzij het geschrift ‘Wat te doen?’ van Tsjernysjevskij. Zijn personage Vera Pavlovna leefde volgens de principes van de vrouwenemancipatie. “Wat deze heldin als symbool van de maatschappelijke heropleving verwezenlijkte, kon heel moeilijk en zelfs niet door latere vrouwenfiguren overtroffen worden” schrijft De Maegd-Soëp (1970, p.15).

5. De vrouw in de literatuur van Tolstoj

In dit hoofdstuk zullen de zes verhalen van Tolstoj om beurt aan bod komen. Elk werk schetst het beeld dat Tolstoj in deze periode van de vrouwen had. De vrouwelijke personages die in het verhaal tevoorschijn komen worden besproken met behulp van details. De ene vrouw is voorbeeldiger of mooier dan de andere. De al dan niet positieve eigenschappen die Tolstoj hen schenkt hebben een bepaalde functie. Ze gaan dan ook gepaard met gebeurtenissen en invloeden van zijn eigen leven.

5.1 Huiselijk Geluk

Tolstoj schreef dit werk in zijn vroege leven, toen hij nog in de liefde en in een gelukkig huwelijk geloofde. Hij beschouwde de liefde als een echte harmonie tussen twee onvolledige zielen die samen één werden. In *Huiselijk Geluk* is de hoofdpersonage een onervaren jonge dame Masja, die bijna alle kenmerken van de ideale vrouw in zich heeft. Whiting (2006) beweert dat Masja zeer gelovig was en haar man gehoorzaamde. Omdat ze nog zo jong en zuiver was, kon Sergej haar opvoeden volgens zijn ideaal. De Maegd-Soëp (1970) schrijft dat Tolstoj hier zijn levensideaal weerspiegelde: een teruggetrokken leven met een jonge echtgenote, dagelijkse arbeid en het goede doen voor zijn medemens. Masja beschouwde zich oorspronkelijk gelijk aan Sergej, aldus Monter (1978, geciteerd in Whiting, 2006, p.40): "Tolstoy hints that Masha has another side, almost a will to power, or at least to equality with Sergey." Lev Tolstoj toont de zwaktes van zowel Sergej met zijn gevoelig hart aan, als die van Masja met haar onervaren hart. Beide willen elkaar volledig aan de andere offeren maar vrezen het tegelijkertijd, aldus Tolstoj, Foote & McDuff (2008). Zo geeft de schrijver hen een gelijkwaardige positie. Tolstoj et al. (2008) voegen hieraan toe dat Masja beter wil zijn dan ze eigenlijk is en dat ze net door haar inspanningen ook beter wordt. Hoewel Masja van haar man houdt, is er een passage in het boek, die plots andere gevoelens bij haar opwekt.

Он сел рядом со мною и затворил за собою дверцу. Что-то кольнуло меня в сердце. ... Я, прижавшись к углу, смотрела в окно на далекие светлые поля и на дорогу, убегающую в холодном блеске месяца. И не глядя на него, чувствовала его тут рядом со мною. "Что ж, и только-то дала мне эта минута, от которой я ждала так много?" подумала я, и мне всё как будто унижительно и оскорбительно казалось сидеть одной так близко с ним. Я обернулась к нему с намерением сказать ему что-нибудь. Но слова не говорились, как будто уже не было во мне прежнего чувства нежности, а чувства оскорбления и страха заменили его. (Tolstoj, 1859)

He sat down beside me and shut the door after him. I felt a sudden pang... Huddling in a corner, I looked out at the distant fields and the road flying past in the cold glitter afternoon. Without looking at him, I felt his presence beside me. 'Is this all I have got from the moment, of which I expected so much?' I thought; and still it seemed humiliating and insulting to be sitting alone with him, and so close. I turned to him, intending to speak; but the words would not come, as if my love had vanished, giving place to a feeling of mortification and alarm. (Vertaling van T.N.R. Rogers, 2005)

Dit passage toont aan hoe onbekend haar echtgenoot haar plots blijkt. Masja verwachtte blijkbaar meer van haar huwelijk en hoewel ze zich hier vervreemd voelt van haar man, aanvaardt ze toch haar lot. Whiting (2006) schrijft dat Masja te weinig voorbereid is op het leven als echtgenote. Masja troost zichzelf met de gedachte dat haar overleden moeder altijd al een man zoals Sergej bewonderde en voor haar dochter wenste. Zo gelooft ze dat er niemand anders meer geschikt kan zijn voor haar dan Sergej. Na hun vertrek naar Sint-Petersburg begint Masja te lijden omwille van de gevolgen van de grote vrijheid die ze van haar man krijgt. Masja geniet ten volle van het stadsleven en dit ten nadele van haar huwelijk. Volgens Whiting (2006) verbindt Tolstoj haar val met de nalatigheid van Sergej. Deze verwachtte van zo'n jonge onervaren dame dat ze de zin van het leven zelf zou begrijpen. Vervolgens krijgt het paar een kind en daar wordt Masja precies voor Tolstoj een slechtere vrouw omdat ze niet als moeder handelt. Ze besteedt zeer weinig tijd en aandacht aan haar kind en gaat liever naar theaters en bals. Tolstoj, die oorspronkelijk een goed beeld weergaf van de vrouw, moet haar hier straffen omdat ze haar verantwoordelijkheid als moeder niet opneemt. Zowel De Maegd-Soëp (1970) als Whiting (2006) schrijven dat de scenes die vroeger schoon en vol liefde waren, vervangen worden door een dialoog tussen vreemdelingen.

Maria Alexandrovna vraagt weemoedig aan haar man "Waarom heb jij mij de vrijheid gegeven, die ik niet kon gebruiken? Waarom ben jij opgehouden mij te onderwijzen?" Daarop klinkt, net als het veroordelend antwoord van Tolstoj zelf, de stem van Sergej Michajlovitsj, die zegt: "Wij allen, maar vooral jullie, vrouwen, moeten zelf de hele onzin van het leven beleven, om dan naar het leven zelf terug te keren ..."

(De Maegd-Soëp, 1970, p.148)

Uiteindelijk is het enige wat hen nog bij elkaar houdt het feit dat ze inziet dat haar plaatst in de familie is als vrouw en moeder. Boyd (1972, geciteerd in Whiting, 2006, p.36) deelt in zijn werk 'Aspects of the Russian Novel' de vrouwenfiguren van Tolstoj in drie groepen en gelooft dat Masja als een voorbeeld van de derde groep beschouwd kan worden.

The first group includes the women who realize and dutifully follow the way of domestic dedication. Tolstoy upholds these ideals, but the limitations of their single-minded path of service and care blunt even his own interest (qualities seen in many heroines in other Russian novels -- my voice). [...] The second group includes those women who have transgressed these precepts and flout their own independence as dangerous rebels [...] the third group includes girls animated by romantic love who anticipate with joy and trepidation the demands which will be made upon them in marriage.

Merkwaardig is dat Tolstoj een uniek vermogen heeft om zo nauwkeurig de gedachten en de gevoelens van een meisje weer te geven, maar dat hij toch onbegrip toont voor de vrouwenkwestie. Het is zo paradoxaal aangezien hij de vrijheidslust van Masja zo goed schetsen kan. Men zou eerder verwachten dat hij net de vrouwenkwestie zou steunen. Toch is Lev Tolstoj een conservatieve man en wil hij met dit oeuvre aantonen waar de grenzen voor de vrouw liggen. De vrouw is vastgesnoerd in het gezin als moeder en echtgenote. Superieur is niet de vrouw in deze roman, maar wel de wijze man die het echte 'huiselijk geluk' ziet in een teruggetrokken leven. De titel van het boek *Huiselijk Geluk* wordt op het einde van de roman ironisch door

Sergej gebruikt. Tolstoy, Foote & McDuff (2008) wijzen echter op een andere moraal dan de vrijheidsgrenzen van de vrouw, namelijk dat een vrouw voor de anderen moet leven. De Maegd-Soëp (1970, p.354) schrijft over Tolstoj dat:

Zijn blijvend verzet tegen het vrouwelijke streven naar een ruimere levenskring drukte hij reeds duidelijk uit in zijn roman 'Huiselijk Geluk' van 1859 ... Het was alsof hij met de oppervlakkige, mondaine gedoe, dat de onrijpe Maria als een bevrijding opvatte, bestendig de absurditeit van elke vrouwelijke zelfstandige actie wilde bewijzen.

Dit verhaal toont gelijkenissen met het leven van Tolstoj zelf. Zowel Whiting (2006) als Miller Pfoister Jr. (2005) verwijzen hiervoor naar de tien jaar jongere Valeria Arsenieva met wie Tolstoj een relatie had. Valeria was net als Masja afkomstig van het platteland en Tolstojs broer was haar bewaker. Brieven van Tolstoj tonen aan dat hij er genoeg in had het jong meisje op te voeden en haar te onderwijzen. Hun relatie eindigde echter toen Valeria in de hogere kringen van de maatschappij raakte. Dan beseftte ze dat ze Tolstoj, die noch haar vader noch haar man was, niet meer wou gehoorzamen. Zoals Masja werd ze beroemd dankzij haar eigen charmes en had ze geen behoefte aan zo'n teruggetrokken leven.

In real life Tolstoy's relations with women presented him with problems he could not solve, and his failed relationship with Valeriya Arsenyeva, adulterous relationship with the peasant Aksinya Bazykina (which produced a son, Timofei), and his continual inability to control his womanizing until later in his life (with his marriage to the tough-minded Sofya Andreevna Behrs in 1862) demonstrated the lie of the idealism he expressed in *Family Happiness*. Lev Nikolaevich was well aware of the contradiction and his hypocrisy. He was so ashamed of the work that he tried to have it destroyed before it was published. (Miller Pfoister Jr., 2005, p.50)

Er bestaan veel kritieken over de mogelijk autobiografische elementen die in *Huiselijk Geluk* terug te vinden zijn. Tolstoy, Foote & McDuff (2008) beweren dat dit werk Tolstojs beperkte ervaring van het familieleven duidelijk weergeeft. Aangezien hij zijn ouders jong verloren was, kon hij vrij dromen van een perfecte familie. Evenals Tolstoj zijn Masja en haar zusje hun ouders kwijt, waardoor ze door een tante grootgebracht worden. Tolstoy et al. (2008) halen nog volgende gelijkenis aan:

For the first time, Sofya Andreyevna was able to lead the society life of which she had been deprived when her husband had brought her, in 1862, as an eighteen-year-old bride to his country estate, Yasnaya Polyana. Tolstoy was very dependent on his wife, and disliked the socializing that took her away from her role as wife, mother and, not incidentally, his helpmate. Like Sofya Andreyevna, moreover, he suffered from extreme jealousy. (Tolstoy et al., 2008, p.16)

5.2 De Kozakken

Zowel Sémon (1984) als Almeter (2014) zijn van mening dat dit meesterwerk een positief beeld weergeeft van de werkende vrouw. Tolstoj onderscheidt hier de uiterlijke beschrijving van de aristocratische vrouw en die van de boerin. De hoofdpersonage Olenin, net als Tolstoj toen hij met zijn broer in de Kaukasus was, vertoont een seksuele aantrekkingskracht voor de fysieke kracht van de boerin. Sémon (1984) verduidelijkt dat Tolstoj de boerin toen aan de schoonheid van de natuur verbond en ze daarom ook verheerlijkte. Reeds in 1856 schreef hij in zijn dagboek: “Dans le jardin, à la chaleur, une jolie paysanne au travail était étendue, ses jambes blanches découvertes; ... Les filles pieds nus ... vont le matin ... cueillir des fleurs pour porter des couronnes à l'église” (Sémon, 1984, p.34). Zoals hier reeds duidelijk is, schonk hij veel aandacht aan het schetsen van de blote armen en voeten van deze vrouwen op de velden. Volgende passage uit *De Kozakken* vertoont nogmaals de bewondering van Tolstoj, evenals van Olenin, voor de boerinnen:

Он беспрестанно отрывал от нее глаза и смотрел на двигавшуюся перед ним сильную молодую женщину. Заходила ли эта женщина в сырую утреннюю тень, падавшую от дома, выходила ли она на средину двора, освещенного радостным молодым светом, и вся стройная фигура ее в яркой одежде блистала на солнце и клала черную тень, -- он одинаково боялся потерять хоть одно из ее движений. Его радовало видеть, как свободно и грациозно сгибался ее стан, как розовая рубаша, составлявшая всю ее одежду, драпировалась на груди и вдоль стройных ног; как выпрямлялся ее стан и под нестянутой рубашкой твердо обозначались черты дышащей груди; как узкая ступня, обутая в красные старые черевички, не переменяя формы, становилась на землю; как сильные руки, с засученными рукавами, напрягая мускулы, будто сердито бросали лопатой и как глубокие черные глаза взглядывали иногда на него. Хотя и хмурились тонкие брови, но в глазах выражалось удовольствие и чувство своей красоты. (Tolstoj, 1863)

[Olénine regardait] se mouvoir devant lui cette jeune femme vigoureuse. Qu'elle passât dans l'ombre matinale humide de la maison, qu'elle vînt jusqu'au milieu de la cour inondée de lumière jeune et joyeuse où brillait sa belle silhouette vêtue de couleur vive qui jetait une ombre noire, il avait tout aussi peur de manquer le moindre de ses mouvements. Il était heureux de voir sa taille se ployer avec aisance et grâce, sa chemise rose, qui était tout son vêtement, se draper sur ses seins et le long de ses jambes bien faites; sa taille se redresser tandis que la chemise tendue suggérait les lignes fermes d'une poitrine que soulevait la respiration; son pied mince, chaussé de vieux *tchéréviki* rouges, se poser sur le sol sans se déformer; ses bras vigoureux aux manches retroussées, aux muscles tendus, manier la pelle comme avec humeur, et ses yeux noirs profonds le regarder de temps en temps. Malgré le froncement de ses fins sourcils, son regard exprimait de la satisfaction et le sentiment d'être belle. (Vertaling geciteerd in Sémon, 1984, p.35)

Dit stuk verwijst duidelijk met een sensueel toontje naar het beeld dat Tolstoj toen van de boerin had. Marion, het meisje waarvan Olenin houdt, is volgens Almeter (2014) puur en schoon. “Dans ce que l'homme vieillissant appellera le ‘péché de la chair’, il ne voit encore que la pureté et la franchise de celle qui est partie intégrante de la nature” (Sémon, 1984, p.36).

5.3 Oorlog en Vrede

In dit meesterwerk wist Tolstoj zijn vrouwelijk ideaal te belichamen dankzij zijn heldinnen Natasja, prinses Marie en Sonja, aldus De Maegd-Soëp (1970). In *Oorlog en Vrede* zijn er verschillende vrouwelijke personages die door Starobinska (2012) kort besproken worden. Een vrouw die niet in de hoge maatschappij dwaalt, is prinses Marie. In de ogen van Tolstoj stelt ze de ideale vrouw voor, in de zin dat ze de religieuze principes van de Russische orthodoxie volgt. Ze blijft haar vader trouw ook nadat hij haar beledigd heeft en zorgt voor hem tot zijn dood. Hoewel haar man haar bedriegt met haar beste vriendin Mademoiselle Bourienne, is ze niet boos op haar. Integendeel probeert ze zelfs haar beste vriendin te helpen. Tolstoj beschouwt Mademoiselle Bourienne duidelijk als een zondige vrouw, evenals Helena met haar agressieve seksualiteit. Helena is het slachtoffer van haar seksualiteit en kan als gevolg geen rationele besluiten meer nemen. Zo beseft ze niet dat ze een incestueuze relatie heeft met Anatole. Ten laatste beschrijft Starobinska (2012) hoe Natasja, die hoewel ze met traditionele waarden opgegroeid is, ook verdwaald raakt in deze wereld van zonden. Wanneer ze in de hogere kringen terechtkomt verliest ze haar noties van goed en kwaad. Ze wil, zoals Helena, in het midden van alle aandacht staan. Uiteindelijk vindt ze haar waarden terug eens ze naar huis keert. Natasja beseft dat ze haar leven moet offeren ten dienste van anderen. Zo zal ze volgens Starobinska (2012) door de gewonde soldaten in de oorlog te verzorgen, haar erotische energie omzetten in liefde en dienst voor anderen. Hetgene wat overblijft van haar seksualiteit gebruikt ze voor haar familie. Starobinska (2012) schrijft dat Natasja een “baby-making machine” geworden is. Natasja is volgens Kruszelnicki (2013) één van Tolstojs lievelingspersonage omdat ze uiteindelijk een voorbeeldige moeder en echtgenote wordt. In zijn werk “Tolstoj et la question du sexe” schrijft hij:

Natacha ... est un exemple de mère et d'épouse vertueuse car elle, 'elle n'a plus ni idées ni expressions à elle, et c'est toujours Pierre qui parle par sa bouche' et car les 'propos et ratiocinations concernant les droits des femmes non seulement ne l'intéressent pas, mais elle ne les comprend absolument pas. (Kruszelnicki, 2013, p.10).

Een belangrijk element dat volgens Starobinska (2012) de oorzaak zou kunnen zijn van de buitenechtelijke verhoudingen is het feit dat deze jonge vrouwen meestal aan oudere mannen, waarvan ze niet hielden, uitgehuwd werden. Zulke vrouwen hadden dus een nood aan aandacht, liefde en soms ook aan buitenechtelijke relaties. Helena houdt in *Oorlog en Vrede* helemaal niet van Pierre. Verder beschrijft ook Kruszelnicki Helena dankzij een citaat van Hugh Mc Lean:

Hélène est l'incarnation de la dépravation féminine. Elle a eu une relation incestueuse avec son frère, elle épouse Pierre pour son argent sans le moindre sens de l'engagement; pour elle, l'adultère est un mode de vie naturel; et, peut-être pire que tout, elle fait quelque chose, on ne sait trop quoi ... pour s'empêcher de devenir mère. (Mc Lean, 2008, geciteerd in Kruszelnicki, 2013, p.10-11)

Volgens Tolstoj is het de taak van de man de zelfstandigheid van zijn vrouw te controleren. Pierre kan, hoewel hij beseft dat Helena een kwaad iemand is, haar charme niet weerstaan. Tolstoj, zoals Pierre, verweet de vrouw ervan aantrekkelijk te zijn omdat hij haar haatte en tegelijkertijd verlangde.

5.4 Anna Karenina

Net als in *Huiselijke Geluk* en in *Oorlog en Vrede* is ook hier de hoofdfiguur getrouwd met een man die wel dertig jaar ouder is dan haar. Het leeftijdsverschil zorgt weer voor afstand tussen de echtgenoten en dus tot een ongelukkige familie. Dit is een mogelijke reden voor het vreemdgaan van Anna. Er zijn enkele overeenkomsten tussen Anna en Masja van *Huiselijke Geluk*, merkt Whiting (2006). Beide worden geconfronteerd met een vrijheid zonder grenzen en zonder aanwijzingen van hun echtgenoot, die veel met hun werk bezig zijn. Een andere parallel is het feit dat zowel Masja als Anna tussen een leven met minnaars of een leven gewijd aan hun echtgenoten moeten kiezen. Een verschil ontstaat echter met betrekking tot de liefde met hun echtgenoot, vermeldt Whiting (2006). Sergej en Masja hebben de ware liefde gekend; ooit hebben ze echt van elkaar gehouden met heel hun hart. Anna daarentegen is nooit op haar man Karenin verliefd geweest. Zoals in *Huiselijke Geluk* wou Tolstoj aantonen wat vrouwen die van te veel vrijheid genieten te wachten staat.

Anna wil niet met leugens leven, daarom blijft ze trouw aan zichzelf en verbergt ze haar relatie met Vronski niet. Hoewel ze haar man en zoon achterlaat, blijft ze een sympathieke figuur dankzij haar eerlijkheid. Hoewel haar handelingen door de maatschappij afgekeurd worden, weet Tolstoj net de reputatie van Anna bij de lezer te redden. Whiting (2006) beweert dat Tolstoj, die geen enkel interesse had in de bezigheden van de hogere kringen, hiermee de hypocrisie van de samenleving wou aantonen.

Anna Karenina werd door Tolstoj in een periode van religieuze crisis geschreven. Vanaf dit meesterwerk komt er verandering in het beeld van de vrouw in de literatuur van Tolstoj. De vrouw, die vroeger nog vereerd en mooi was, zal nu steeds meer zondigen. Tolstoj's afkeer ten opzichte van de vrouwen wordt voelbaar. Catteau (1985) beweert echter dat het echtpaar in *Oorlog en Vrede* nog gesublimeerd wordt. De vrouw speelt er een heilige rol, in de betekenis dat ze een kind van God baart. Ze verzoent de sacramenten van het leven en die van de dood. Dit bevestigt Dott (2012) door te verklaren dat de vrouw een centrale rol heeft bij de geboorte en bij de dood. Dit zijn volgens haar speciale momenten waarbij de mens in contact komt met het goddelijke. Een duidelijk voorbeeld hiervan is wanneer Kitty precies weet hoe ze de stervende broer van Levin moet verzorgen, terwijl haar echtgenoot verlamd is van de angst.

Но Кити думала, чувствовала и действовала совсем не так. При виде больного ей стало жалко его. И жалость в ее женской душе произвела совсем не то чувство ужаса и гадливости, которое она произвела в ее муже, а потребность действовать, узнать все подробности его состояния и помочь им. И так как в ней не было ни малейшего сомнения, что она должна помочь ему, она не сомневалась и в том, что это можно, и тотчас же принялась за дело. Те самые подробности, одна мысль о которых приводила ее мужа в ужас, тотчас же обратили ее внимание. Она послала за доктором, послала в аптеку, заставила приехавшую с ней девушку ... (Tolstoj, 1877)

Kitty comprit les choses tout autrement : dès qu'elle fut près du malade, elle le prit en pitié, mais, loin de provoquer comme chez son mari le dégoût ou l'effroi, cette compassion la porta à s'informer de tout ce qui pouvait adoucir ce triste état. Convaincue qu'elle devait apporter quelque soulagement à son beau-frère, elle n'en mit pas en doute la possibilité. Les détails qui répugnaient à son mari furent précisément ceux qui retinrent son attention. Elle fit quérir un médecin, envoya à la pharmacie, occupa sa femme de chambre... (Vertaling van Bienstock, geciteerd in Dott, 2012, p.27)

Dott (2012) meent dat vrouwen volgens Tolstoj een aangeboren talent hebben om hun medemens te verzorgen. Door het materieel comfort en door het uiterlijk van de stervende te verbeteren, helpt Kitty hem zijn dood te sacraliseren. Haar man Levin, in tegenstelling tot Kitty zelf, is noch in staat om zijn eigen gevoelens te verbergen noch in staat om zijn broer te verzorgen.

Naast Anna zijn er in dit oeuvre dus nog andere vrouwenfiguren, namelijk Dolly en Kitty. Tolstoj gebruikt verschillende vrouwen om aan te tonen welk hun lot is. Anna die te veel vrijheid heeft, moet boeten. Dolly wordt door Whiting (2006) gekenmerkt door haar naïviteit, waardoor haar man blijft vreemdgaan. Dolly wordt niet beschreven als een mooie vrouw: ze heeft een kromme rug en vallende borsten. “Tolstoy chooses to desexualize his female heroines in order to free them from the destructive power of sex and instead makes them serve their family and society by becoming model mothers and wives” (Starobinska, 2012, p.36-37). Tolstoj heeft hier besloten dat Dolly een ideale moeder en echtgenote zou zijn. Starobinska (2012, p.7) citeert Cruise (2002): “Besides the fact that the vocation of a woman is to be a wife, her major vocation is to be a mother, and to be a mother and not simply a child bearer.” Tolstoj geloofde dat vrouwen in staat waren voorbeeldige moeders en echtgenotes te zijn om de familie bij elkaar te houden, zoals dit het geval is met Dolly. Hiervoor moesten de vrouwen afstaan van hun seksualiteit, die slechts gebruikt werd als voortplantingsorgaan voor de familie. In ieder werk van Tolstoj was er tot nu toe één vrouw die Tolstojs ideaal vertegenwoordigde en hier is dat Kitty. Ze bezit één van de machtigste kenmerken van de vrouwelijke aantrekkingskrachten, namelijk de schoonheid. Verder is ze bescheiden en blijft haar liefde voor Levin groeien, daar hij haar oorspronkelijke weigering heeft kunnen vergeven. Deze liefde heeft als effect bij Kitty dat ze er alles voor wil doen de beste echtgenote te zijn. Ze probeert alle noden van haar man te vervullen. Dott (2012) voegt hieraan toe dat Kitty een afkeer heeft van die salons en bals. Ze voelt er zich net als een stuk vlees en beseft dat ze haar geluk en evenwicht eerder in een gelukkig familieleven zal vinden.

Dott (2012) merkt dat Tolstoj met locaties al het lot van de vrouwen aanduidde. Zo dacht hij dat de plaats van de vrouw in de stad controversieel was omdat het kunstmatige er te veel aandacht kreeg. Op het platteland daarentegen nam de vrouw een traditionele rol in, waarbij ze haar man hielp voor het domein te zorgen. Starobinska (2012) maakt ook een onderscheid wat de plaats betreft. Moskou wordt beschouwd als een symbool van het oude Rusland, waar de tradities bewaard worden. Het leven in Moskou toonde veel gelijkenissen met het leven op het platteland. Sint-Petersburg daarentegen wordt met het westerse leven vergeleken. “Moscow represents the morally positive, and Petersburg, the morally negative pole” (Slavskaya, 2008, geciteerd in Starobinska, 2012, p.11).

Dezelfde vergelijking herkent men in *Anna Karenina*: de decadente vrouwen van de hogere kringen in Sint-Petersburg en de goede moeders en echtgenotes in Moskou. De maîtresse van Stiva bijvoorbeeld is een Franse vrouw die het negatieve van het Westen in Sint-Petersburg brengt. Tolstoj beschouwt deze Franse vrouwen als zondige vrouwen. Hun onnatuurlijke schoonheid is vulgair. Ze hebben een slechte invloed op de heilige Russische tradities. Betsy is ook een voorbeeld van een vrouw uit de hogere kringen in Sint-Petersburg met corrupte waarden (Starobinska, 2012). Voor haar is het belangrijk de westerse mode te volgen, vooral de mode van 'liaisons'. Betsy maakt deel uit van de vrouwen die getrouwd zijn met veel oudere mannen en ze ziet er geen probleem in haar seksuele voldoening in buitenechtelijke verhoudingen te vinden.

Volgens Starobinska (2012) behoort Anna noch tot de vrouwen van de stad, noch tot de vrouwen van het platteland. In het begin vertoont ze traditionele Russische waarden voor de familie: ze verzoent Dolly met haar broer en houdt van haar zoon. Er komt echter verandering wanneer ze op het feest van Kitty uitgenodigd is. Kitty verwachtte Anna in een lila kleedje, de kleur van de zuiverheid, maar Anna komt in een zwart kleed aan. Het zwart symboliseert hier onheil, bekoring en zonde. De kleur van haar kleed kondigt verandering aan. Anna danst de hele avond met Vronski waardoor er controversiële roddels over haar ontstaan. Hoewel Anna niet trouw is aan Karenin, behoort ze niet tot de 'depraved women' van Sint-Petersburg. Haar relatie met Vronski is anders dan die van de decadente vrouwen omdat ze van Vronski houdt. Anna creëert haar eigen categorie: "she belongs to a third category 'simply a woman', who wants to be loved and is imprisoned in a false marriage and an anti-family environment" (Slavskaya, 2008, geciteerd in Starobinska, 2012, p.23).

Anna Karenina werd geschreven in een periode waarin de mensen echtscheidingen begonnen te aanvaarden. Huwelijken gebaseerd op liefde waren niet meer taboe. Er ontstonden dus meningsconflicten tussen diegenen die een moderne visie hadden en diegenen die eerder conservatief waren. Tolstoj zou volgens Dott (2012) in dit meesterwerk zijn mening uiten over deze evolutie. François Cornillot geeft volgende commentaar op de roman *Anna Karenina*:

C'est ici que le roman apparaît comme un écho à une polémique qui occupait fort les esprits en Russie vers 1870 : la femme doit-elle rester à la place que lui assigne la société patriarcale, ou faut-il au contraire la considérer en tout point comme l'égale de l'homme et lui reconnaître le droit de jouer le même rôle que lui dans la cité ? (Cornillot, 1982, geciteerd in Dott, 2012, p.89)

Whiting (2006) beschrijft het lot van Anna als uitgesloten van de maatschappij en geïsoleerd van haar familie. Tolstoj wilde volgens Dott (2012) aantonen hoe zo'n prachtige vrouw als Anna een dieptepunt kan bereiken. Haar relatie met Vronski is ook geëvolueerd, daar Anna oorspronkelijk dominant was maar met de tijd werd ze steeds meer afhankelijk van hem. Vronski, die ervan overtuigd was dat hij het geluk zou vinden in hun liefde, voelde zich eigenlijk niet zo gelukkig eens Anna alles voor hem opgeofferd had. Dott (2012) bemerkt dat het vergankelijke geen waarde heeft, dat alles maar bedrog en leugen is. De enige uitweg is volgens Anna zelfmoord te plegen. Nochtans, beweert Dott (2012), had Tolstoj Anna al vroeger kunnen laten sterven, bij haar bevalling bijvoorbeeld. Waarom heeft hij haar lijden nog zo lang uitgetrokken? Dott (2012) geeft hiervoor volgende verklaring:

Anna a montré son double visage et paierait sa faute par sa mort. Mais pour l'écrivain, la leçon de la destinée d'Anna n'est pas encore complète. Il doit épuiser toutes les possibilités pour exposer au grand jour l'erreur du type de vie qu'Anna a choisi. La démonstration de l'omnipotence du mal qui transperce l'existence du couple ne serait pas parfaite sans le rétablissement d'Anna. Leur échec n'est pas assez flagrant, il doit illustrer avec le plus d'acuité leur impossibilité à s'extraire de la prison qu'ils se sont construits. (Dott, 2012, p.80)

“Het tragische lot van de fascinerende Anna Karenina, die zich niet aan Tolstojs ideaal van volkomen gehoorzaamheid en trouw aan de almachtige echtgenoot kon onderwerpen, illustreerde als geen ander, hoe haar schepper het overtreden van ‘Gods wet’ zag” (De Maegd-Soëp, 1970, p.146). Dermitzakis (1999) analyseert ook de zelfmoord van Anna. Hij merkte dat Flaubert en Zola, net als Tolstoj, hetzelfde einde kozen voor hun overspelige heldinnen. Hiervoor bleken hem verschillende redenen mogelijk. Een voor de hand liggende reden is dat de schrijvers hun verhalen nog interessanter en overtuigender wilden maken en dat ze net daardoor hun heldinnen zelfmoord lieten plegen. Een andere mogelijkheid is dat de schrijvers de maatschappij wilden kalmeren door hun heldinnen te straffen. In het geval van Tolstoj wijst Dermitzakis (1999) nog op een andere mogelijke reden. Hij vermoedt Tolstoj ervan zijn personele situatie als drama te bewerken.

Tolstoy is a Russian aristocrat and a successful writer. He is, however, ugly and his wife is seventeen years younger than he is. When Tolstoy begins to write Anna Karenina, he is forty-four years old while his wife is twenty-seven. To me, the possibility that Tolstoy meant the novel as a forewarning toward his young and beautiful wife appears to be very strong and a worthwhile notion to consider with regard to the genesis and purpose of Anna Karenina. (Dermitzakis, 1999, p.3)

Tolstoj verwerpt duidelijk seks buiten het huwelijk. De eerste seksuele relatie tussen Anna en Vronski wordt zelfs beschreven als een moord. “Tolstoy views this act not as the consummation of their feelings and love for each other, but a shameful emotional and physical desolation that leads to one's fall, as in the case of Anna” (Starobinska, 2012, p.26).

Он же чувствовал то, что должен чувствовать убийца, когда видит тело, лишенное им жизни. Это тело, лишенное им жизни, была их любовь, первый период их любви. Было что-то ужасное и отвратительное в воспоминаниях о том, за что было заплачено этою страшною ценой стыда. Стыд пред духовною наготою своей давил ее и сообщался ему. Но, несмотря на весь ужас убийцы пред телом убитого, надо резать на куски, прятать это тело, надо пользоваться тем, что убийца приобрел убийством. (Tolstoj, 1877)

He felt what a murderer must feel, when he sees the body he has robbed of life. That body, robbed by him of life, was their love, the first stage of their love. There was something awful and revolting in the memory of what had been bought at this fearful price of shame. Shame at their spiritual nakedness crushed her and infected him. But in spite of all the murderer's horror before the body of his victim, he must hack it to pieces, hide the body, must use what he has gained by his murder. (Vertaling van Garnett, 1951)

Starobinska (2012) merkt dat deze seksuele vernedering ook niet verdwijnt wanneer mensen met elkaar getrouwd zijn. Laten we hier Kitty en Levin als voorbeeld nemen, die gedurende hun huwelijksreis een gelijkaardig gevoel ervaren. Ze schamen zich voor wat ze gedaan hebben. “Tolstoy places sex in a natural, biological order which can minimize its erotic and maximize its functional essence” (Benson, 1973, geciteerd in Starobinska, 2012, p.28). Kruszelnicki (2013) beweert dat de seksuele daad de mens berooft van waarden zoals onschuld, spiritualiteit en spontaniteit. De mens ervaart een schuldgevoel en schaamte. Donna Orwin (1993, geciteerd in Kruszelnicki, 2013, p.6) maakt echter een onderscheid tussen de relatie van Kitty met Levin en die van Anna met Vronski:

Le mariage est vu dans cette œuvre comme apportant un élément de chasteté ou de régulation à la sauvagerie de la passion sexuelle. (...) La passion d'Anna et de Vronski, puissante et authentique, mène au désastre, tandis que l'amour également « aveugle » de Kitty et de Levin est légitime car il sert la cause de la perpétuation de l'espèce humaine.

Ook in dit meesterwerk bevinden zich autobiografische elementen. Wie *Anna Karenina* gelezen heeft en Tolstoj kent, begrijpt snel dat Levin duidelijk Tolstoj zelf representeert. Zo merken Starobinska (2012) en Miller Pfof Jr. (2005) dat Levin, zoals Tolstoj dit met Sofia deed, zijn dagboek laat lezen aan Kitty. In zijn dagboek staan al zijn seksuele relaties neergeschreven. Dit choqueert zijn echtgenote maar zij vergeeft hem en hij ervaart het als een zuivering. Starobinska (2012) wijst ook naar het leeftijdsverschil tussen Levin en Kitty. Tolstoj en Levin huwden met 34 een vrouw die meer dan tien jaar jonger was dan hen. Dolly werd geïnspireerd door Sofia Behrs, daar ze 13 kinderen ter wereld bracht, waarvan slechts acht overleefden. Volgens Almeter (2014) zouden twee vrouwen als inspiratiebron gediend hebben voor de personage van Anna. Tolstojs zus Maria had namelijk een affaire met een Zweedse burggraaf en vluchtte naar Scandinavië voor de kritiek van de gemeenschap. De tweede vrouw die hem inspireerde was Anna Stepanovna Pirogova, die voor een trein sprong om zelfmoord te plegen. Tolstoj zag het lijk en was tegelijkertijd geschokt maar ook gefascineerd.

5.5 De dood van Ivan Iljitsj

In de roman *De dood van Ivan Iljitsj* komt de vrouw weinig aan bod. Toch wil ik het beeld dat ze hier krijgt even bespreken aan de hand van ‘The Moralists’s Perspective’ van Almeter (2014) en mijn eigen leeservaring. De lezer ontmoet de vrouw van Ivan Iljitsj na diens dood, wanneer zijn vriend Pjotr Ivanovitsj de weduwe komt groeten. Hoewel we een verdrietige vrouw verwachten, is het verdriet van de weduwe Praskovja Fjodorovna niet echt geloofwaardig. Al snel vraagt ze Pjotr Ivanovitsj hoeveel geld ze van de staat kan krijgen wegens de dood van haar echtgenoot.

... она разговорилась и высказала то, что было, очевидно, ее главным делом к нему; дело это состояло в вопросах о том, как бы по случаю смерти мужа достать денег от казны. Она сделала вид, что спрашивает у Петра Ивановича совета о пенсионе; но он видел, что она уже знает до мельчайших подробностей и то, чего он не знал: все то, что можно вытянуть от казны по случаю этой смерти; но что ей хотелось узнать, нельзя ли как-нибудь вытянуть еще побольше денег. (Tolstoj, 1886)

Elle prit la parole et lui communiqua ce qui était visiblement son principal souci. Il s'agissait d'obtenir de l'argent du Trésor, à l'occasion de la mort de son mari. Elle affectait de demander conseil à Piotr Ivanovitch au sujet de la pension, mais il s'aperçut qu'elle avait déjà étudié la question à fond, qu'elle connaissait des détails que lui-même ignorait sur la meilleure façon d'obtenir de l'argent du Trésor à l'occasion de cette mort, mais qu'elle désirait savoir s'il ne serait pas possible d'obtenir encore davantage. (Vertaling van Bienstock, 1912)

De lezer heeft onmiddellijk een negatieve voorstelling van de weduwe omdat ze meer interesse toont voor haar weduwpensioen dan voor haar overleden echtgenoot. Almeter (2014) omschrijft Praskovja als een hebzuchtige en vijandige vrouw. In de originele roman leest men “Прасковья Федоровна, невысокая, жирная женщина”, ze is dus een kleine dikke vrouw. Tolstoj schenkt haar niets van schoonheid. Volgens Almeter (2014) was dit geen liefdeshuwelijk. Ivan Iljitsj is met haar getrouwd omdat ze afkomstig is van een welgestelde familie en omdat ze enkele terreinen bezit. Na de geboorte van hun eerste kind, neemt de afstand tussen de echtgenoten toe.

Eens Ivan Iljitsj ziek wordt en in bed moet blijven liggen, begint hij zijn vrouw en kinderen meer en meer te haten. “Он всеми силами души ненавидит её” (Tolstoj, 1886). Volgens Almeter (2014) is er een sterke gelijkenis tussen deze haat en het gevoel dat Tolstoj op het einde van zijn leven ervoer ten opzichte van zijn familie. Hij voelde zich een buitenstaander in zijn eigen huis omdat zijn vrouw en zijn kinderen geobsedeerd waren door al hun bezit. In zijn dagboek leest men:

“I am suffering atrociously. Her soul is obtuse and dead; that I could bear, if that were all, but she is insolent and self-assured...I ought to be able to put up with her out of pity, at least, if not love...I have the feeling that I am the only sane man in a madhouse run by a madman » (Troyat, 1967, geciteerd in Almeter, 2014, p.34).

5.6 De Kreutzer-sonate

Tolstoj himself passionately loved music, and often wept when he heard it. He seems to have chosen Beethoven's Kreutzer Sonata as the catalyst to the murder because he regarded it as especially infectious and therefore dangerous. (Tolstoj, Foote & McDuff, 2008, p.25)

Dit meesterwerk en diegenen die Tolstoj later nog schreef, zouden volgens Catteau (1985) een agressieve misogynie vertonen. De vrouw wordt hier het vergiftigd geslacht, met andere woorden vertegenwoordigt ze de duivel. Tolstoj geeft de vrouw geen enkel positief karakterteken, noch schoonheid. Ze is zelfs een naamloos persoon, beweert Kruszelnicki (2013). Aangezien ze geen eigen naam krijgt, wordt er telkens naar haar verwezen als de vrouw van Pozdnysjev. Tolstoj, Foote & McDuff (2008) schrijven dat Tolstoj bij de mening van Pozdnysjev over de vrouwen aansloot: “In fact there is no real difference between prostitutes and married women, who are just prostitutes paid for the long haul” (Tolstoj et al., 2008, p.19). Er is dus duidelijk een verschil tussen het beeld dat Tolstoj in dit werk heeft van de vrouw en het beeld dat hij in *Huiselijke Geluk* en *De Kozakken* had.

Tolstoj vertelt in *De Kreutzersonate* geen gelukkig huwelijk. Kruszelnicki (2013) beweert dat Pozdnysjev niet eens verliefd was op zijn vrouw, hij verlangde haar slechts als seksueel object. Hun relatie kende geen vreugde. Zelfs hun huwelijksreis was vreselijk, beschamend en saai, schrijft Almeter (2014). Pozdnysjev verveelde zich al in zijn nieuwe huwelijk en enkele dagen na hun huwelijk werd zijn vrouw depressief. Nadat zijn vrouw kinderen gebaren had, besloot ze een contraceptiemiddel te gebruiken. Hierdoor verliest ze in de ogen van Tolstoj haar rol als vrouw, wat al een reden is voor het negatief beeld dat ze krijgt. Deze beslissing ergerde Pozdnysjev want hij zou de enige moeten zijn die de seksualiteit van zijn vrouw controleert. “Tolstoï n’hésite pas à présenter le meurtre comme un moyen extrême pour les hommes de maintenir leur pouvoir sur la sexualité des femmes” (Kruszelnicki, 2013, p.11). Pozdnysjev beschuldigde snel zijn vrouw van ontrouw. Het is duidelijk dat Tolstoj hier de lichamelijke liefde veroordeeld. Net als in *Anna Karenina* wordt de liefde hier vergiftigd door jaloezie. “Le désir sexuel pervertit l’imagination et mène à la catastrophe de la jalousie, de l’hypocrisie, de la luxure refoulée et de la honte grandissante. À l’inverse, l’amour privé de sexualité amène à un épanouissement paisible” (Kruszelnicki, 2013, p.7). De scène wanneer Pozdnysjev zijn vrouw vermoordt, wordt volgens Kruszelnicki (2013) beschreven met een zekere seksuele voldoening.

Tolstoj is ervan overtuigd dat de vrouw haar aantrekkelijk uiterlijk gebruikt als strategie om haar macht op het mannelijk geslacht uit te oefenen en net daarom beschrijft hij haar in *De Kreutzersonate* als de duivel. “On devrait sans doute renoncer à toute forme de relation avec les femmes, parce que ce sont les femmes qui tirent délibérément avantages de leurs corps tentateurs pour réduire les hommes en esclavage” schrijft Kruszelnicki (2013, p.11) over Tolstojs gedachte. Nogmaals associeert Tolstoj romantische liefde met moord. “Women were considered sinful because they were associated with ‘sexual attractiveness and therefore with sin’” (Engel, 1983, geciteerd in Whiting, 2006, p.28). Dit bevestigen zowel Tolstoj, Foote & McDuff (2008) evenals Starobinska (2012). Een mogelijke oorzaak voor deze associatie zou aan de christelijke doctrine kunnen liggen. De traditionele Russische orthodoxie wijst erop dat kuisheid de mooiste toestand is voor de mens. Orthodoxie linkt vrouwen met seksuele aantrekkingskracht en dus ook met misdaad. Seksuele relaties tussen de echtgenoten werden door het christendom als vuil beschouwd en onverenigbaar met spiritualiteit en religie, schrijft Starobinska (2012).

Orthodoxy might acknowledge sexuality within marriage as a necessary evil, but it forbade even legitimate sexuality on feast days, on fast days, and on the eve of a holiday. When a man intended to have sexual relations with his wife, he first removed his cross and turned the icons towards the wall. (Engel, 2000, geciteerd in Starobinska, 2012, p.40)

Volgens zowel Almeter (2014) als Groen (1981) weerspiegelt *De Kreutzersonate* Tolstojs interpretatie van het huwelijk. Net als Pozdnysjev idealiseerde Tolstoj zijn vrouw voor het huwelijk, maar snel begon hij haar te haten. Zoals Tolstoj en Levin, toont ook Pozdnysjev zijn dagboek met zijn seksuele relaties aan zijn vrouw (Almeter, 2014). Starobinska (2012) meent dat Sofia Behrs de inspiratiebron was voor Pozdnysjevs vrouw omdat ze ook gek was op een pianist. “Though there was no sexual infidelity involved, the indiscretion of her desperate flirtation embarrassed and exasperated her family and friends, and disgusted her husband” (Benson, 1973, geciteerd in Starobinska, 2012, p.8). Tolstojs jaloezie veranderde in *De Kreutzersonate* in een moord.

6. Conclusie

Uit de zes besproken meesterwerken blijkt dat Tolstojs vrouwelijke personages duidelijk beïnvloed werden door zijn eigen levenservaring. Een belangrijke factor is het feit dat hij zijn moeder zo jong verloren is. Lev Tolstoj heeft zijn moeder niet goed gekend, wat als gevolg had dat hij haar idealiseerde. Hij was positief ingesteld ten opzichte van de vrouw in het algemeen, hij bewonderde haar schoonheid en verlangde al te vaak naar geslachtsgemeenschap met haar. In zijn jonge levensjaren plaatste hij de vrouw op een voetstuk. Hoewel Tolstoj in een periode van vrouwenemancipatie leefde, had de vrouw volgens hem toch niet dezelfde rechten als de man. Tolstoj had op dit vlak een conservatieve standpunt en dat uitte hij duidelijk in zijn geschriften. Hij beweerde dat de vrouw onderdanig was aan de man, dat haar plaats thuis was en dat ze zo veel mogelijk kinderen ter wereld moest brengen. Deze laatste was volgens hem haar essentiële functie.

Tolstoj heeft dan een wild leven geleid, waarin hij veel seksuele relaties had met vrouwen. Dit is ook in zijn literatuur herkenbaar dankzij het dagboek dat zijn mannelijke personages aan hun echtgenote gaven. Dat de man een andere vrouw dan zijn echtgenote verlangde was geen probleem (zie Stiva in *Anna Karenina*). Een vrouw die daarentegen vreemdging, moest gestraft worden (zie Anna in *Anna Karenina*). Tolstoj was een heel jaloers type, vooral toen hij ontdekte dat vrouwen dezelfde noden hadden als mannen. Hij, die de vrouwen met zijn ideale moedersbeeld vergeleek, kon slechts ontgoocheld worden.

Vervolgens kwam er een breukmoment in zijn leven. Tolstoj maakte in 1869 een verschrikkelijke nacht mee, waarin hij met de dood geconfronteerd werd. Dit veranderde zijn hele levensvisie. Door zijn religieuze crisis plaatste hij het geloof op een voetstuk en verkoos hij een ingetogen huwelijk. Tolstoj was van mening dat een vrouw alleen seksueel benaderd mocht worden om een kind te baren. Slechts wanneer het tijd was voor een nieuwe zwangerschap, mocht de coïtus weer plaatsvinden. De moeder moest er zijn voor haar kind en om diens behoeftes te vervullen.

Tegen het einde van zijn leven dacht Tolstoj zelfs dat het leven beter zou zijn zonder vrouwen. Tolstoj werd steeds meer gelovig en hij geloofde dat de vrouw met haar sensualiteit zijn weg naar het geluk dwarsboomde. Verder verdachte hij zijn vrouw van ontrouw en haatte hij haar. Deze haat ten opzichte van zijn vrouw uitte zich in zijn literatuur: reeds in *De dood van Ivan Iljitsj* maar vooral in *De Kreutzerersonate*.

Het beeld van de vrouw kent een duidelijke evolutie in Tolstojs literatuur. Oorspronkelijk ziet Tolstoj het goddelijke in de vrouw omdat ze het leven brengt op aarde. Ze verzoent de sacramenten van de geboorte en de dood. Ze is een liefhebbende wezen dat voor ieders welzijn zorgt. Vanaf *Anna Karenina* wordt de vrouw echter steeds minder gesublimeerd. Tolstoj beschouwt de vrouw als een hindernis, een zonde die hem weghoudt van het goede pad. Later ontwikkelt hij zelfs een haat ten opzichte van de vrouwen en beschrijft hij ze als duivelse wezens. Tolstoj heeft zijn leven lang een innerlijk conflict gehad: “L'éternel combat tolstoïen entre la sublimation et la désublimation de la femme, entre la tentation de la sacralisation et celle du sacrilège” (Catteau, 1985, p.343).

Literatuurlijst

- Almeter, K. (2014). *The Moralist's Perspective: An Analysis of a Contemporary Reader's Connection to Leo Tolstoy's Themes of Life as Presented in Five Selected Works* (Bachelorproef). Geraadpleegd via http://surface.syr.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1745&context=honors_capstone
- Catteau, J. (1985). Marié Sémon, les Femmes dans l'oeuvre de Léon Tolstoï. *Revue des études slaves*, 57 (2), 343-344. Geraadpleegd via <http://persee.fr>
- De Maegd-Soëp, C. (1970) *De progressieve vrouw in de Russische literatuur : Een bijdrage tot de kennis van de Russische samenleving in de jaren 1855-1866*. Brugge: Desclée de Brouwer.
- Dermitzakis, B. (1999). Some Observations about the Suicide of the Adulteress in the Modern Novel. *Perdue University Press*, 1(2), 2-3. doi: 10.7771/1481-4374.1035
- Dott, P. (2012). *La quête du sens de l'existence dans Anna Karénine de Tolstoï* (Masterproef 'Université Laval Quebec'). Geraadpleegd via <http://www.freefullpdf.com>
- Groen, J.A. (1981). Jaloezie en narcisme. *Tijdschrift voor psychiatrie*, 23(3), 182-188. Geraadpleegd via http://www.tijdschriftvoorpsychiatrie.nl/assets/articles/articles_2036pdf.pdf
- Jourdain, M. (1920) Gorky's notes on Tolstoy (pp. 728-733). Geraadpleegd via <http://opensiuc.lib.siu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3493&context=ocj>
- Kruszelnicki, M. (2013). Tolstoj et la question du sexe. *Slavica bruxellensia*, 9(2013), 1-12. doi: 10.4000/slavica.1254
- Langeveld, A., & Weststeijn, W. G. (2005). *Moderne Russische literatuur: Van Poesjkin tot beden*. Amsterdam: Pegasus.
- Miller Pfof Jr., F. (2005). *Pessimism, Religion, and the Individual in History: The Meaning of Life According to Lev Tolstoy and Emile Zola* (Masterproef). Geraadpleegd via <http://diginole.lib.fsu.edu/etd/1969/>
- Sémon, M. (1984). *Les Femmes dans l'œuvre de Léon Tolstoï*. Nancy : Bialec.
- Starobinska, E. (2012). *Lev Tolstoy and his women* (Bachelorproef). Geraadpleegd via http://arizona.openrepository.com/arizona/bitstream/10150/244801/1/azu_etd_mr_2012_0179_sip1_m.pdf
- Tolstoï, L. (1912). *La mort d'Ivan Ilitch*. Geraadpleegd via <http://beq.ebooksgratuits.com/vents/Tolstoi-Ilitch.pdf>
- Tolstoï, L. (1957). *Anna Karénine*. Paris: Gallimard
- Tolstoj, L. (1967). *Verzamelde werken: Huiselijke Geluk*. Amsterdam: Van Oorschot.
- Tolstoj, L. (1967). *Verzamelde werken: De Kozakken*. Amsterdam: Van Oorschot.
- Tolstoj, L. (1970). *Verzamelde werken: De dood van Ivan Iljitsj*. Amsterdam: Van Oorschot.
- Tolstoj, L. (1985). *Oorlog en vrede*. Amsterdam: Van Oorschot.
- Tolstoj, L. (1990). *Verzamelde werken: De Kreutzersonate*. Amsterdam: Van Oorschot.

Tolstoy, L., Foote, I.P., & McDuff, D. (2008). *The Kreutzer sonata and other stories*. Penguin Classics.
Londen: Penguin. Geraadpleegd via <http://freefullpdf.com>

Waegemans, E. (1993). *Geschiedenis van de Russische literatuur*. Antwerpen: Dedalus.

Whiting, J.M. (2006). *Tolstoy and the Woman Question* (Masterproef 'University of South Florida').
Geraadpleegd via <http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3754&context=etd>